

TIRANT DE CINE, TIRANT DE TELE, TIRANT DE VÍDEO, TIRANT DE WEB

La presència de les Falles en els audiovisuals de ficció

XXI Edició "Tirant de Lletra"
Del 3 al 9 d'octubre de 2021

Guia virtual
d'una mostra de cartells de
Vicente Lorenzo amb motiu
de l'Any Berlanga.

L.G. BERLANGA

1921-2021

Luis G. Berlanga al davant de la falla municipal de 2004 (*Alucine*, de Pere Baenas). Foto: Antonio Cortés.

"AMB LA FALLA NA JORDANA HE COMPARTIT
TOTA LA MEUA VIDA: LA SENTIMENTAL, LA POLITICA
I SOBRETOT LA DE L'AMOR A VALÈNCIA.
FELICITATS PER TANTES SATISFACCIONS".

LUIS GARCÍA BERLANGA, 1996

Maquetació text: Carles Rossaleny a partir
de la tipografia dels títols de crèdit del film
Bienvenido Mr. Marshall. Fotos: J. García
Poveda, el Flaco i Pere Borrego Pitarch

Berlanga també s'aturà a Na Jordana

Ruta urbana pels escenaris vitals del cineasta.

Seguir els passos de Luis G. Berlanga a la ciutat on va créixer i on sempre tornà per a inspirar-se és desxifrar la simbologia de la seua producció cinematogràfica que, amb esguard innovador, va fer pas a un nou cinema espanyol. València està lligada a la seua personalitat, profundament mediterrània i il·lustrada. La ruta que us proposem conforma el relat d'un jove que bescanvià els estudis de Filosofia i Lletres pel cinema i que en les seues cintes va propiciar arguments filosòfics que continuen fent-nos reflexionar sobre els valors humans amb sarcasme i ironia.

1. C/ Barcelonina: Infantesa i adolescència.
2. Institut Lluís Vives: Primers anys de formació.
3. Estació del Nord: Joventut, Guerra Civil i servei militar.
4. Pl. Bous: El pes del simbolisme dels bous.
5. Passeig de Russafa: La inspiració d'un cafenet.
6. Cinema Rialto: L'origen de la vocació del cineasta.
7. Hotel Londres: Un espai per a la tertúlia.
8. Antic Bar Torino: Un seguidor del València C.F.
9. C/Sant Ferran: La passió pels llibres de vell.
10. Palau de Forcalló: Membre del Consell Valencià de Cultura (1985-1988)
11. Plaça de Na Jordana: Erotisme universitari i falles.
12. C/ Salvador Giner: Confraternitat fallera (1995).
13. C/ Corona: Un projecte faller fet realitat (2007).

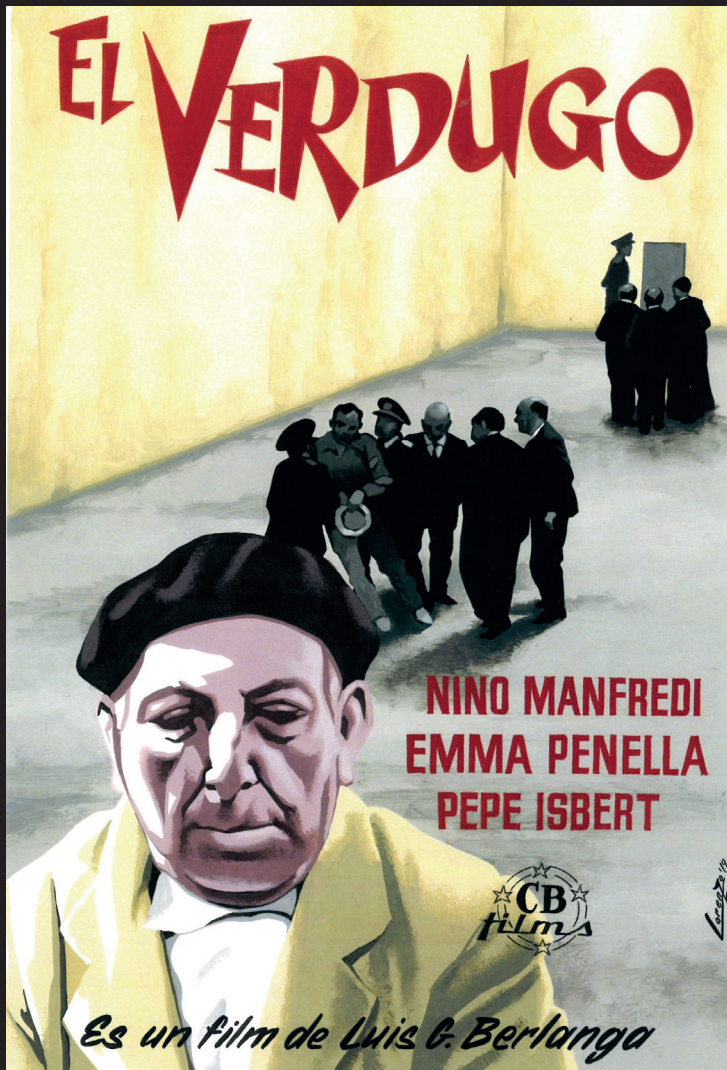
LUIS GARCÍA BERLANGA, 1987

"DURANT LES FALLES, LA PLAÇA DE NA JORDANA
DEIXAVA DE CONSTITUIR UNA ETAPA CAP A LA
FELICITAT EFÍMERA I ESDEVENIA PER SE L'ENCARNACIÓ
DE LA FESTA TOTAL, PRODUINT EN MI UNA MENA D'AMOR
FOU, D'EXALTACIÓ SURREALISTA DAVANT EL QUE
REPRESENTAVA. LA SEUA ESTRETOR I L'AGLOMERACIÓ
DE TRÀNSIT HUMÀ QUE AUXOPLUGAVA EM PRODUÏEN
ÈXTASIS ERÒTICS QUE M'OBLIGAVEN A REPETIR UNA I
ALTRA VEGADA EL RECORREGUT CIRCULAR ON EL
TACTE I LES TEXTURES EREN DIFERENTS A CADA COP,
PERÒ MAI DECEPCIONANTS".

Maquetació text: Carles Rossaleny a partir
de la tipografia dels títols de crèdit del film
Bienvenido Mr. Marshall. Fotos: Antonio
Cortés i Pere Borrego Pitarch.

Vicente Lorenzo Díaz: *El verdugo*. Acrílico/ cartolina. 32,5 x 50 cm. 2019.

Tirar de Lorenzo és tirar de cine i tirar de falles.

Vicent Borrego Pitarch

COMISSARI APLEC D'ACTIVITATS "TIRANT DE CINE, TIRANT DE TELE, TIRANT DE VÍDEO, TIRANT DE WEB" ASSOCIACIÓ CULTURAL FALLERA NA JORDANA

"Els cartells de cinema sempre m'han atret. Ja no és inèdit dir que són l'autèntic resum de la pel·lícula. En quasi tots, almenys els més antics, apareixen els seus protagonistes entre escenes que representen fidelment el seu gènere i el vertader caràcter del film. Alguns d'ells van formar part de la meua imaginació de xiquet, van compartir la meua vida d'adolescent i em van acompanyar en la meua maduresa. Van ser imatges que van quedar gravades més enllà del record de la pel·lícula en si". **Vicente Lorenzo Díaz.**

Durant molt de temps, la publicitat de les projeccions cinematogràfiques ha estat unida als cartells que tractaven d'impressionar el públic amb una potent imatge que compendiarà coherentment el to i el tema de cada pel·lícula amb expressivitat i eficàcia i que alhora oferira la informació bàsica imprescindible sobre cada film. Una gran quantitat d'artistes valencians, que esporàdica o regularment es dedicaren a la construcció de falles (Dubón, Raga, Ballester, Renau, Peris Aragó...) gràcies a productores nostrades com CIFESA s'hi van consagrar com a especialistes en la realització d'aquells cartells publicitaris i van contribuir a convertir allò

que no deixava de ser un reclam comercial en una creació artística perfectament recognoscible.

Vicente Lorenzo Díaz (València, 1950), artista íntegre i autor d'una producció essencialment fallera, ha sabut també redirigir la seua obra cap altres gèneres com el dibuix, la il·lustració i sobretot el cartell, especialitat en què va començar a obrir-se camí en les darreries dels anys huitanta i on ha sabut vessar tota la seua força expressiva i expansiva. En els seus *affiches* l'artista disposa amb contundència tintes fragmentades o planes i contorns ben definits sense transicions cromàtiques amb les quals articula un llenguatge directe i de lectura ràpida. La seua obra gràfica es caracteritza a més pel domini del dibuix i pel modelat volumètric d'unes figures sempre d'eloqüent i acurat gestuari. Uns cartells que esdevenen obres d'art des del moment en què l'il·lustrador recorre a suports com la fusta o el llenç i fa ús de la ironia més *cool* per a suggerir contradictoris dobles sentits per mitjà de textos o imatges contrastades. La influència de l'estil de l'Escola Valenciana del cartell continua present en moltes obres de la seua producció, però també les tècniques tradicionals d'execució del pasquí, perquè Lorenzo roman fidel a l'acrílic en temps de disseny digital i fa gala d'una magistral retolació realitzada a mà amb el perfeccionisme propi d'un delineant. Com indica el doctor José Miguel ARCE (2020): "Els cartells que presenta el calidoscòpic i polièdric artista Vicente Lorenzo Díaz -dibuixant, pintor, escultor- són una viva recreació dels clàssics del Seté Art".

En la mostreta TIRANT DE CINE, TIRANT DE TELE, TIRANT DE VÍDEO, TIRANT DE WEB promoguda per l'Associació Cultural Fallera Na Jordana amb motiu de la commemoració de l'Any Berlanga dins de la programació de la XXI edició del "Tirant de Lletra", Vicente Lorenzo, amb el seu peculiar esguard, interpreta, inventa, crea i recrea un repertori de 24 cartells publicitaris de pel·lícules, telesèries, vídeos, clips i web sèries que constaten la presència de les Falles en els audiovisuals de ficció des de l'època del cinema mut als actuals temps de l'era digital. Vint-i-quatre crits a la paret – si seguim la definició de Renau-, amb què l'artista tracta de copsar l'essència d'aquelles històries imaginades i filmades sobre la festa, els artistes, els cadafals, les falleres i els fallers, independentment de la seua qualitat, significació o transcendència.

Tant l'exposició com el catàleg virtual i els dos audiovisuals que la complementen al lloc web <https://tirantdelletra.com/> segueixen com a criteri d'ordenació la cronologia dels propis audiovisuals. Així TIRANT DE CINE, TIRANT DE TELE, TIRANT DE VÍDEO, TIRANT DE WEB és un recorregut per la ficció filmada sobre les Falles, una ficció d'opereta, melodramàtica, còmica, de pandereta, policíaca, de cuplet, masclista, pretesament *Pop*, eròtica, *kitsch*, *folk*, transgressora, revulsiva, *underground*, bròfega, esperpèntica, terrorífica, paròdica, fantàstica, satírica, desvergonyida, 'bizarra', cutre i, fins i tot, pornogràfica. Una ficció que pel general, n'ofereix una visió inversemblant i anecdòtica d'una festa, que en la immensa majoria dels casos només sol constituir un pretext, quan no un decorat de fons per al desenvolupament d'un guió ben feble.

Perquè si generalitzem, com diuen alguns: “el cine con fallas merecería un *Razzie* o anti Òscar”.

Aquesta mostreta esdevé una extensió revisada i actualitzada de l'aplec d'activitats “Barrejat de cinema amb falles”, organitzat el 1994 pel Congrés Jaume I de Cultura Popular Valenciana i la Filmoteca de la Generalitat Valenciana amb el suport de la Fundació Ausiàs March i que es va concretar en la programació del cicle “El Rialto en llamas” i en la publicació del primer quadernet de ‘papers d’investigació’ sobre la interrelació existent entre ambdues manifestacions, tan efímeres i combustibles alhora. El propi Berlanga va apadrinar l'exhibició d'algunes de les pel·lícules ara recreades per Lorenzo, que fins la data dormien als arxius fílmics autonòmics i nacionals i també va presentar l'edició d'aquells primers estudis sobre les Falles i el cinema que van realitzar una colla d'historiadors, crítics, sociòlegs i realitzadors de cinema.

Va ser en aquell context on el director valencià va manifestar i reconèixer per primera vegada en públic l'essència genuïnament fallera de les seues pel·lícules, tal i com faria palés tres anys més tard en el seu discurs d'investidura com a doctor *honoris causa* per la Universitat Politècnica de València.

Na Jordana va tindre la sort de poder comptar amb la col·laboració puntual del cineasta en les seues publicacions i llibrets i també de conviure-hi i de compartir records, vivències

Víctor Valero. Portada del quadernet *Barrejat de cinema amb falles* (papers d'investigació), 1994.

Berlanga presenta el cicle “El Rialto en llamas”. 23/02/1994.
Foto: Enguïdanos.

i l'estima per València, pel cinema i per la nostra festa en les seues breus i comptades, però intenses, estades al nostre *C/ot Faller* durant la setmana fallera. Si Crist es va aturar a Èboli, Mr.

Visita de Berlanga a Na Jordana. Falles, 1995. Foto: José García Poveda, *el Flaco*.

Berlanga, no va passar de llarg entre nosaltres. Sempre va ser esperat i benvingut a Na Jordana. "... Olé Virginia y Michigán, y viva Texas que no está mal!".

En el seu honor aquesta exposició presencial i aquest catàleg virtual i a la seua llaor el nostre record l'any en què es commemora el cent aniversari del seu naixement. Un record xifrat en clau de Falles i d'audiovisuals de ficció. "Te recordamos Mr. Berlanga con alegría. Olé mi mare, olé mi suegra y olé mi tía".

Detall de la falla fetitxista en homenatge a Berlanga amb disseny de Guillermina Royo-Vilanova, realitzada el 2009 pels artistes fallers Latorre i Sanz en commemoració del XXX aniversari de la Mostra de Cinema del Mediterrani. Foto: Antonio Cortés.

Celebració de l'arribada de la primavera amb la cremà d'una "falla" pel veïnat a la plaça de Borgo en una seqüència inicial del film *Amarcord* (Federico Fellini. França-Itàlia, 1973).

FOC I CEL·LULOIDE.

José Vicente Peiró

Front a ma casa vaig veure dos incendis en un parell de mesos. El 19 de març es cremava el cadafal de la falla Primat Reig - Sant Vicent de Paül. M'havia enamorat del *ninot* d'un dinosaure perquè estava bocabadat amb una pel·lícula amb Rachel Welch fugint dels monstres, *Fa un milió d'anys*. Un altre dia, feia olor a cremat. Estava botant-se foc el teatre dels Salesians, el primer lloc on vaig veure una pel·lícula, *La historia de Bienvenido*, amb Marisol i un burret. El foc de veritat alterava algunes imatges de la meua infantesa.

Serveix aquest episodi acostat a *Amarcord* de Fellini per escriure de cinema i falles i enllaçar amb l'article "Combustible per al cinema" de Sigfrid MONLEÓN (1995). El cineasta hi relacionava els dos: la falla com a foguera i el cinema com a material fungible, al·ludint *Cinema Paradiso* de Giuseppe Tornatore. Recorda Monleón que l'esperit faller forma part d'un patrimoni immaterial, de condició tan efímera com el pas del cel·luloide pel raig, però renovant-se sovint sota els preceptes de la sàtira, la representació burlesca, la fruïció, l'escatologia, la sensualitat, de vegades amb gràcia grossera sense ferides i la mordacitat.

I això es manifesta en el gran cineasta valencià: Luis Garcia Berlanga, del qual celebrem un any amb motiu del centenari del seu naixement. Ell mateix va reconèixer el seu deute amb les falles amb un paràgraf: "Sempre he considerat que les meues

Història d'una mamella. Manolo García amb guió de Luis G. Berlanga. Falla Corona, 2007.

pel·lícules són falleres, pirotècniques, i rodades, és a dir, sobre la base de la inspiració instantània, sobre la base del 'pensat i fet". Només recordant la bogeria soldadesca de *La vaquilla*, la reunió per a la caça de *La escopeta nacional*, els focs artificials de *Calabuch*, les reunions familiars de *Plácido*, o la diversitat d'episodis irracionals de *Todos a la cárcel*, s'adonem del sentir de la falla que va pensar ell amb l'escriptor Manuel Vicent en 1987 per a plantar a la plaça de l'Ajuntament de València. Era surrealisme i sarcasme pur, a banda d'erotomania berlanguiana. "Història d'una mamella", que així s'anomenava, no es va fer realitat fins vint anys després a la comissió Mossén Sorell – Corona. Però tampoc oblidarem la sabata roja gegant d'agulla alta símbol del seu fetitxisme eròtic de la falla dissenyada per Guillermina Royo-Villanova i realitzada pels artistes fallers Latorre i Sanz per a la XXX Mostra de Cinema del Mediterrani de 2009, on rebia homenatge.

Ja no cal preguntar-nos si les falles han sigut sempre berlanguianes o si Berlanga té un humor emparentat amb elles, com apuntava Monleón. Les obres del cineasta poden considerar-se un monument faller desgranat en escenes filmades i amb el tema com a gran *ninot* central. També podríem afegir Carles Mira a aquest esperit. Com a mostra satírica, el seu *La portentosa vida del pare Vicent* (1978), amb incendi provocat en els sectors ultraconservadors amb bomba inclosa quan s'exhibia a Alcoi. Més varen tolerar *Con el culo al aire* o *Que nos quiten lo bailao*, desplegaments d'escatologia i burla sexual, anarquia i personatges absurds, blasma, sensualitat i ambient festiu. Tot mol propi del món faller. Mira

va ser el cineasta més a prop d'aquest sentit humorístic de trets barrocs.

Servisca l'any Berlanga per a fer un recull o recorregut per l'aparició de les Falles en el cinema i en el món audiovisual. Aquesta exposició tan ben preparada i documentada per la falla Na Jordana traspua l'existència d'un ample recorregut històric que comença quan el cinema anava fent-se un lloc per l'augment de mitjans tècnics en els anys vint del segle passat. De 1925 data la primera incursió, per llàstima perduda, coneguda perquè tenim crítiques de premsa com a testimoni: una adaptació lliure de la sarsuela *La trapera* de Luis Mariano de Larra, dirigida per Juan Andreu Moragas, José Fernández Bayot ("Pepín") i Emilio Guerrero, on importava el color local de les carnestoltes de Madrid i les Falles. Del mateix any es conserva minut i mig del llargmetratge *Nit d'albaes* de Maximilià Thous Orts –sí, el de l'Himne– estrenat al Gran Teatre de València, i una foto fixa de la pel·lícula davant la falla Gravador Esteve-Sorní. Conservada sencera trobem *Mientras arden las fallas* (1929) de Miguel Monleón, documental on la ficció d'un marit a la recerca de la dona en les falles ofereix un repertori costumista i pairal del seu món amb destinació promocional turística perquè les Falles ja han desplaçat la Fira de Juliol com a gran festa de la ciutat. La carta a la germana diu: "Te espero para las fallas. Verás qué clase de artista es tu hermano". Tota una declaració d'intencions d'una burgesia més popular.

Cal esperar fins 1940 per a tornar a veure el motiu en un llargmetratge. Es tracta de *La última falla* de Benito Perojo. És

pionera d'aquell regionalisme folklòric cinematogràfic sense substància de postguerra. Canvia l'andalús o l'aragonès pel món faller amb cercaviles i pirotècnia. Dels anys cinquanta, a banda de l'aparició de Berlanga, tenim *Juzgado permanente* de Joaquín Luis Romero Marchent. Per primera vegada apareix un tema recurrent: el botí amagat dins d'un *ninot* o d'una falla. En aquest *thriller* amb elements naturalistes de reminiscències neorrealistes, el protagonista proposa a la seua còmplice fugir amb un botí amagat en un *ninot* amb cara rebordonada aprofitant el bullici festiu en Falles. El final té molta tensió quan la falla de la plaça del Mercat es crema mentre el protagonista veu el seu desig en flames.

No és una casualitat que la productora valenciana CIFESA recollira motius fallers en els anys cinquanta, després del seu esplendor en el cinema d'ideologia oficial, tant històric –èpica d'Espanya, per suposat– com d'adaptacions literàries i drames moralitzants de bons sentiments. Va participar en l'onada dominant del folklorisme *kitsch* que hui enrogiria a qualsevol. Seua és la mítica *El último cuplé* (1957) de Juan de Orduña, amb una seqüència sota el pasdoble "València" reproducció de les gales falleres triomfants en aquells anys... i supervivents fins fa poc en algunes presentacions. La protagonista María Luján (Sara Montiel) conquereix Nova York amb aquest número folklòric amb un sentit estètic més que discutible però que dona imatge exacta d'un model recurrent d'aquells temps mal·leable a qualsevol folklore regional: un decorat de barraques i albufera i un cor de revista amb taronges i flors i indumentària valenciana de la qual em pregunte pel meravellós

llaç davant del vestit.

En eixa onada, i amb la decadència de CIFESA, altres productores opten per escenes semblants amb menys gust encara. Com *La corista* (1960) de José María Elorrieta. Marujita Díaz transforma en “La reina fallera” el conegut pasdoble “Orxatera valenciana” amb una estètica per a esglaiar. El pasdoble i els vestits fallers ajuden a encimbellar *les vedettes*. Més sentit de cobla espanyola que de música valenciana, amb unes coreografies de gala de fi de curs d'educació primària. I quina apoteosi pirotècnica final amb himne regional! Almenys, la indumentària de Marujita Díaz és del segle XVIII per davant, mànega estreta i pala, i la banda posa en valencià “fallera major”.

En eixe any, les falles ja tenien completa projecció turística. I eixe remor va arribar a l'estranger. Un gran guionista i director, Charles Crichton, que va conèixer la glòria amb *Un pez llamado Wanda* quan ja era veterà en 1988, va rodar *The Boy Who Stole a Million* (*El chico que robó un millón*). Va ser un altre thriller amb to de comèdia d'aventures inèdit a Espanya fins que va estrenar-se al festival Mostra Viva en 2016. Dins d'una barreja d'actes festius i motius fallers, al so de “El xisme fallero” i la cremà del cadafal de la plaça dels Furs, es desenvolupa una persecució de les més llargues vistes.

En els darrers anys del seixanta el cinema espanyol girava cap a la comèdia aperturista amb un erotisme *light* mantenint la moralitat vigent. És palès que començaven altres temps i calia donar una imatge de modernitat, almenys formalment.

Pecados conyugales va ser un llargmetratge de José María Forqué amb tres episodis. En un, “La ambición”, les falles esdevenen un motiu espacial, perquè allò de **més de relleu és la sensualitat de la dona operària més que el seu paper dins la festa, i la** moralina de l'adulteri, mostrada documentalment en festeigs de l'any 1967. Quina dimensió té la frase “no se puede tener una amante y ser maestro fallero”!

Del mateix anys 1968 és *Agáchate que disparan* de Manuel Esteba. Les protagonistes eren les conegudes Pili i Mili. Tot per al seu lluïment: sàtira de l'argument d'espionatge, cançons i comèdia. El taller de l'enyorat artista faller José Azpeitia Ureña acull els assassinats de X01 i una seductora espia sense faltar la pirotècnica com a metàfora de les relacions sexuals (o fallides per la reacció de la parella). I també el *McGuffin* (encara que només siga aparentment) està dins d'una escena de la falla: uns cavalls que es cremen la nit de Sant Josep.

Ja en plena democràcia a Espanya, l'esperit de carnestoltes irreverent de les falles va aparèixer. Carles Mira amb *Con el culo al aire* (1980) va posar l'Ovidi Montllor com a fallera major del sanatori. La pel·lícula recull tot l'esperit del sarcasme faller i aquesta escena és tan inoblidable com la final de “Si no fuera por Liliana nos quedaríamos con ganas...” cantada per Eva León. Estem davant un film pròpiament faller. En 1987, Vicente C. Domingo va rodar el curtmetratge *Historias de hombres con gabardina*, un documental televisiu que compona la vida d'un artista mediocre on destaca l'aparició d'un artista faller encarnat per Luis García Berlanga. Un any més tard l'actor, director d'escena i gestor cultural

En plena Batalla de València el realitzador Vicent Escrivà va saber convertir *El virgo de Visanteta* (1978) en un producte de merxandatge atractiu per a públics tan antagònics com “el renaixentista” més ingenu, l’acèrrim jacobí o el progressista obert a veure’s complagut o fustigat”. Només així s’explica la permissivitat amb què van ser acollides les fantasies eròtiques de la protagonista interpretades per dansaires parcialment nus i caracteritzats amb peces de roba tradicional per al gaudi dels *voyeurs* més conspicus. Foto: Arxiu Rafael Solaz.

Salva Bolta filmava en format vídeo una comèdia, exemple del microcosmos embogit dels huitanta, *Demasiado fácil para ser fallera*, estrenada en projecció única en un local d’oci i música alternativa valencià i difosa en forma de websèrie incompleta per la plataforma Youtube arran de 2007. També per a televisió va ser el capítol “El ángel de la muerte” (1989) de la sèrie *Brigada Central*, amb direcció de Pedro Masó, autor del guió junt a l’escriptor de novel·la negra Juan Madrid. Sembla un plagi etern: un amagatall dins la falla, ací dins del bastiment en lloc d’un ninot, al taller de dos vells artistes sainetescs i tendres. Dins d’una altra sèrie, en el mateix any, *Teresina S.A.*, La Cubana i Jordi Milan van deixar un episodi, “Les falles”. Amb el seu humor sarcàstic i d’exageracions barroques, la jove Rosariet es nega a eixir abillada de fallera. Una interpretació *heavy* amb ritme *tecno* i cantant d’estètica ciberpunk de “Una estoreta velleja” posa el punt climàtic a aquesta aproximació còmica on les falles són un pretext per a una comèdia absurda. Més sèries: *Manos a la obra*, amb “No me falles con la falla”

(2000) de Vicent Escrivá Pérez, altra vegada el botí amagat en la falla, i el capítol segon de *Arroz y Tartana* (2003) de José Antonio Escrivá, on filma l'episodi de la falla de la novel·la, amb Carmen Maura de fallera i una interpretació molt lliure de la festa a començaments del segle XX.

Encara hi ha una pel·lícula de 2017 amb tòpics fallers, *Paella today*, una història de poliamor com a excusa per a parlar de valors com la llibertat, l'amor, el respecte, la tolerància i la integració. Seguint l'èxit de *Ocho apellidos vascos* però arribant tard, cal destacar veure Lolita Flores tornant de l'ofrena i el concurs de paelles.

El cinema estranger de les últimes dècades no ha sigut molt afortunat amb les Falles. Ja no a soles pels anacronismes sinó per la manca de rigor i documentació. En *La maldición de la Pantera Rosa* (1983) de Blake Edwards, a soles es mostra en una seqüència una persecució a la plaça de Rodrigo Botet de València, mentre la gent es troba disfressada i ballant com en els Sanfermins amb cabuts del Corpus inclosos. El "Bienvenidos a Valencia" d'un cartell contrasta amb les indumentàries d'origen geogràfic universal dels figurants. Molt polèmica va ser *Misión Imposible II/ (M: I-2)* (2000) de John Woo, on es clavaven al mateix sac les falles, les processions sevillanes i els sanfermins, en una fusió folklòrica que feia plorar. Bona imatge d'ignorància i mentalitat endogàmica. "Spain is different", diuen. I tant per varietat en una mateixa seqüència.

Altres formes d'audiovisuals omplien aquesta exposició. Com

la websèrie *Superfallera* (2006), fallera jove, destarificada i amb superpoders; el clip de la comissió de Na Jordana per a promocionar la presentació i el cadafal de 2007, amb el lema "Friki, friki, show", parodiant una cançó de Queen, amb quasi vint mil visites a *You Tube*; els videocurts *La fallera calavera* d'Enric Aguilar Almodóvar, d'animació, *El desafío fallero* (2008), entre altres. Sense oblidar la ficció d'un incident a la falla Na Jordana amb la presència de l'Erasmus estranger *Archibald en Valencia*. Nous formats de rodatge que implementen el ja nodrit esperit satíric faller per a reflectir amb humor la realitat, moltes vegades molesta. I riure'ns inclús de nosaltres mateixos.

Com vegem, les Falles no han sigut massa afortunades en la reproducció veraç del seu món. Han sigut un pretext moltes vegades per a altres fins cinematogràfics (entre ells també la pornografia¹).

Però queda el seu esperit, ben recollit per Berlanga sense fer cap pel·lícula al voltant d'elles. Ha sigut la seua sàtira la millor cosa i no tant la reproducció de la festa en imatges al llarg de la història de l'audiovisual, tot i que ens queden com a documents culturals. Algunes reflecteixen el seu món millor que altres que són disbarats plens de desconeixement. Altres donen una visió antropològica. Altres per a la frustració de veure cremar un botí amagat al cadafal. Però està donant una gran inventiva en els últims anys amb els nous formats. Berlanga els agrairia.

Comença la sessió. Recorde que està prohibit menjar pipes a la sala i que en acabar no pot oblidar res al seu seient.

Martín Forés: Pancarta dissenyada amb motiu de l'Any Berlanga com a complement a la Falla Na Jordana, 2021: *Miracle!*, de Carlos Corredera (disseny) i Mario Gual (realització)

1[NOTA DE L'EDITOR]: Encara que la seua relació amb les falles quede reduïda expressament al títol (probablement un reclam publicitari per suscitar la morbositat dels segments més timorats i intransigents del valencianisme temperamental) o a les imatges que acompanyen els crèdits inicials a manera de publireportatge d'alguns actes fallers, cal incloure també el següent vídeo en el posterior inventari raonat d'audiovisuals de ficció relacionats amb la festa:

La pandilla X3: La follera mayor.

Conrad Son. VÍDEO. PORNO. COLOR. 128'

International Film GEP, 1999.

GUIÓ: Conrad Son; **INT:** Alba Del Monte, Sara Bernat, Tàvia Griffin, Sophie Evans, Chaina Belhauari, Ramhatulay, Toni Ribas, Max Cortés, Mario Falcón, Alex Mantegna. **MÚS:** Òscar Areji

Comentari: Només al prolegomen del vídeo trobem una actriu i una de les parelles que participaran en les seqüències explícitament sexuals deambulant pels carrers de València en plena celebració de la festa fallera. En l'un o en l'altre dels casos contemplen els cadafals, les cistelles de l'ofrena dipositades a la plaça de la Mare de Déu, els carrers il·luminats, una *disparà* o una *cremà*. No trobem, però, cap al·lusió directa o indirecta a ninguna fallera en aquest producte produït expressament per al mercat del vídeo, ni molt menys cap escena pornogràfica protagonitzada per ninguna dona abillada a l'ús tradicional,. Amb tot el fet de despollar una fallera com a recurs eròtic, ha servit d'inspiració a diverses novel·les ("Nit de foc", Vicent Marqués, 1991) o relats breus ("Substràeme que todavía es de noche", de Santo Juan, 1992).

La Traperera

Juan Andreu Moragas, José Fernández Bayot ("Pepín") i Emilio Guerrero

CINEMA MUT. LLARGMETRATGE. DRAMA. B/N.

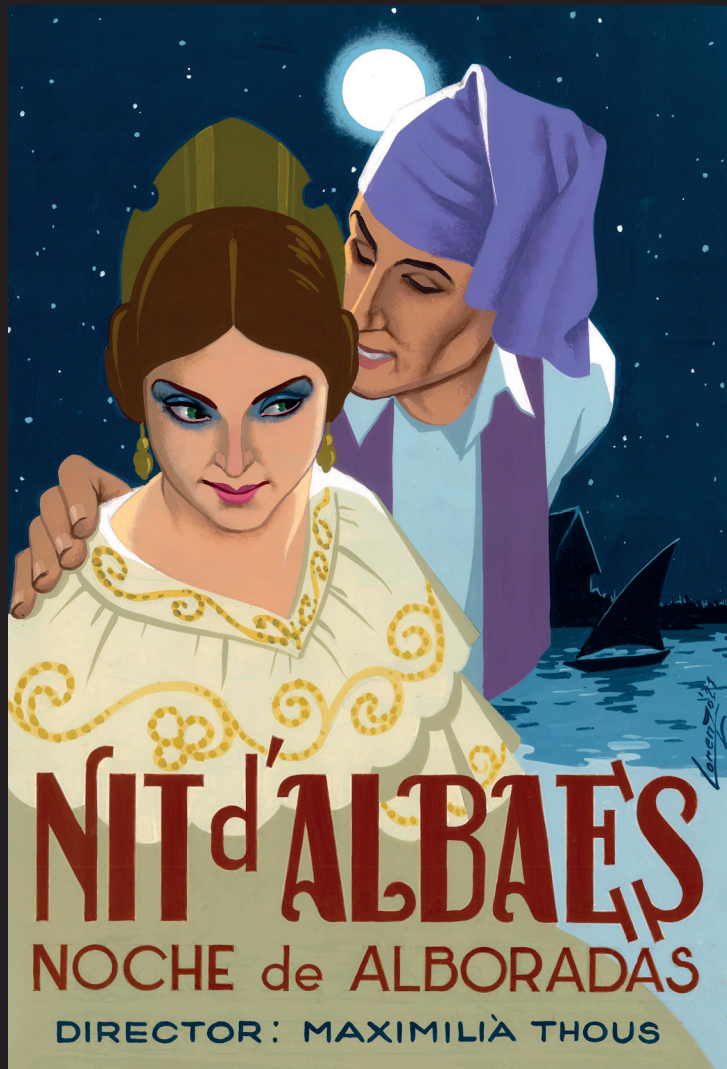
Cine artístic valenciano. Espanya, 1925

Estrena: 02/11/1925. Teatre Líric de València.

GUIÓ: José Fernández Bayot ("Pepín"); **FOTOGRAFIA:** Juan Andreu Moragas; **DECORACIONS:** Julio Garcerá; **INTÈRPRETS:** Dolores Fora, José Boví, José Fernández Bayot, Faustino da Rosa, Amparo Ferrer, Emilio Mora, M. González Gamborino, Francisco de Santo.

Sinopsi: A mesura que el cinematògraf adquireix millor tècnica i recursos, es diversifica el repertori de les filmacions i comença a abordar-se el rodatge de sarsueles degudament resumides. Els pioners del cinema disposen d'un gran nombre d'aquestes com a *leitmotiv* per als seus films. *La traperera* està inspirada en la sarsuela homònima de Luis Mariano de Larra amb música de José Fernández Caballero. Moragas, Pepín i Guerrero converteixen la peça lírica de referència en un drama clàssic que aborda una història de pinxos, robatoris i una alcavota que, valent-se del xantatge, força l'honrada i virtuosa filla d'un dels lladres a acceptar les proposicions i el galanteig del fill d'un banquer, a qui son pare pretén atracar. El propòsit, però, se'n va en orri perquè la protagonista i el fill del banquer acaben enamorant-se.

Comentari: La pel·lícula es rodà a Madrid i a València. I del film, avui perdut, només se'n conserven les crítiques. Amb tot, cal suposar que la presència de les falles en la trama era circumstancial, forçada i reduïda a meres escenes que complien una funció referencial com a decorat per al desenvolupament o allargament de la trama, ja que el crític de cinema GELROMI (1925), en la ressenya sobre el film, indica només que l'acció de la sarsuela s'ha aconseguit associar a algunes notes de colorisme local tradicional com el carnestoltes de Madrid o les falles de València.

Nit d'albaes/ Noche de alboradas

Maximilià Thous Orts

CINEMA MUT. LLARGMETRATGE. DRAMA, B/N.

Producciones Artísticas Cinematográficas Españolas (PACE), Ebro Films i Carlos Stela, Espanya, 1925.

Estrena: 14/12/1925. Gran Teatre de València.

GUIÓ: Maximilià Thous Orts (sobre el drama líric de José Guzmán Guallar i Salvador Giner); **FOTOG:** Josep Gaspar, **MÚS:** Salvador Giner; **INT:** Ana Giner Soler, Antonio Gil Varela ("Varillas"), José Benítez, Carmen Corro, Manuel Gil, José Latorre, Francisco Llopis, Arturo Marimón, Leopoldo Pitarch, Francesc Priego, Maria Priego, Arturo Terol, Francisco Villasante.

Sinopsi 'Visantet' o 'Sento', fill d'un pescador del Pinar assassinat per venjança, treballa en una naviliera de la ciutat de València. De regrés al poble coneix Dolorettes, la filla de l'alcalde, de qui aviat s'enamora. El batlle, que desitja projectar-se política i socialment, en té, però, altres plans per a ella. Vol que accepti les proposicions de matrimoni d'Atilano, un home tèrbol i gris que assisteix el comte de Fuenteturbia, cap polític i parlamentari madrileny. Durant les festes del Pinar té lloc una "correguda de joies" on el guanyador obtindrà el mocador de Dolorettes. La cursa és molt renyida, però finalment la guanya 'Sento', i això provoca la ira d'Àtila, qui urdeix un parany per a assassinar el seu rival amb l'ajuda del Moro durant la "cantà d'albaes". Dolorettes se n'assabenta del pla i acudeix a cal 'Sento'

tractant d'evitar que faça la ronda, però, davant la negativa de l'estimat, el tanca a l'andana. La rondalla del Moro fa una injuriosa cantà a cal Sento i, en no obtindre rèplica, posa en dubte el seu valor. Després la colla d'Àtila va a rondar Doloretes. Allí s'enfronta amb la rondalla partidària de 'Sento', qui finalment ha aconseguit escapar-se'n. Les colles s'enfronten i en la brega el Moro i 'Sento' lluiten a mort. Abans de morir el cercabregues confessa el pla ordit per Àtila. 'Sento' i Doloretes es casen a l'estil tradicional i creuen l'Albufera en barca.

Comentari: Tot i que es conserva molta documentació fotogràfica i publicitària sobre el film, només en disposem d'un fragment de minut i mig. Les escenes que transcorren a la ciutat de València mostren els paratges i edificis icònicament més significatius a l'imaginari col·lectiu i també un bon nombre d'elements costumistes i festius: la mona de Pasqua, la Setmana Santa del Cabanyal, el Tribunal de les Aigües, les Falles o els *milacres* vicentins. Desconeixem, però, en quin moment de la trama apareixen les falles, encara que es conserva una foto fixa de la pel·lícula rodada davant la falla Gravador Esteve-Sorní del 1925. LAHOZ (1995:9) considera que si Thous només en dedica una escena o seqüència de *Nit d'albaes* a les falles és perquè, a la data de la filmació, aquestes encara no s'havien convertit en un element identificador per excel·lència de la valencianitat, tal i com ho constituïren pocs anys després amb la seua projecció turística, ja que el tret comú de la producció cinematogràfica del realitzador és la recerca dels signes identitaris més diferencials del poble valencià tant en les seues tradicions com en el seu passat històric.

Mientras arden las fallas Miguel Monleón

CINEMA MUT. LLARGMETRATGE. COMÈDIA DOCUMENTAL. B/N.
Ediciones Ruamón. València (Espanya), 1929.

Estrena: 08/04/1929. Teatre Líric de València.

GUIÓ: José Fernández Caireles i Federico Miñana; **INT:** Juan Lurbe;
Rosarito García, Gómez de Torregrosa.

Sinopsi: Es tracta d'un documental ficcionalitzat que pren com a fil conductor el viatge d'un marit gelós, 'Chordi', des d'Alcoi a València a la recerca de la seua dona, Riteta, que, després d'una discusió conjugal, se n'ha anat a la capital per veure les falles convidada pel seu germà. A 'Chordi' li acompanya 'Panchonat', un amic de borratxeres. La pel·lícula se centra en les falles de València, però té un abast regional, ja que a més d'Alcoi i del cap i casal apareixen Alacant i Castelló. El film resulta un complet reportatge dels diversos actes i fases del ritual faller: la fixada del cartell anunciador de la festa; el minuciós procés de construcció de les falles a l'interior o a l'exterior dels tallers; les models posant per als artesans (Miss Falla); l'arribada del tren faller, la *plantà*, les disparades, les parades de bunyols amb xocolata, la replegada de premis i les falles premiades, les actuacions al carrer i la *cremà*. Tot barrejat amb l'aparició de personalitats del món polític i cultural valencià del moment. Entre elles Pepa Samper, la representant valenciana que s'havia alçat amb el primer títol de Miss Espanya i que esdevindria l'antecedent més immediat

de la figura de la fallera major de València. D'altra banda, aborda un interessant joc metalingüístic sobre la modernitat del cinema i els seus efectes en la població, específicament entre les dones, ja que Riteta està tan entusiasmada per les estrelles del cel·luloide que es talla el cabell "a la garçonne", motiu per a la discussió entre la parella.

Comentari: La pel·lícula és el film més interessant i complet sobre el món de les falles que es realitza durant el període del cinema mut, símptoma del canvi i del pes que la festa havia assolit a la ciutat en menys d'un lustre, tot i desplaçant la Fira de Juliol i el seu acte més emblemàtic, la Batalla de flors, que en les dues primeres dècades del segle XX havia aclaparat l'atenció dels documentals cinematogràfics. A més del valor documental de les imatges filmades dels cadafals del 1929 (falles Mercat de Colom-Comte de Salvatierra; En Joan d'Aústria; Colom i Pizarro; Pl. Mercat Central; Pl. Marià Benlliure; Pl. Tetuan; GV. Marqués del Túria i Pl. Micalet, entre d'altres) cal destacar-ne la seqüència de ficció final rodada al peu de la falla de la plaça del Dr. Collado, on 'Chordi' sorprén Riteta coquetejant amb un home a qui espanta i l'onírica visió de la cremà, en què cobren vida els donyets protagonistes del primer cartell de falles, de José Segrelles. Amb la força purificadora del foc amb què culmina la cinta se sobrentén l'elidit desenllaç de la relació entre la parella protagonista.

TEATRO CHAPI

Hoy SÁBADO, la interesante película de ambiente valenciano, en tres partes,

Mientras arden las fallas...

Fiel reflejo de la tierra de las flores y del arte, con asunto del popular escritor José Fernández "Caireles"

MIENTRAS ARDEN LAS FALLAS...

Es indudablemente la mejor película que se ha filmado de las fallas de Valencia. En ella se refleja el carácter de este pueblo valenciano, cuya alma se exalta en esta fiesta fulgurante entre llamaradas y el estampido de sus típicas tracas...

MIENTRAS ARDEN LAS FALLAS...

Tiene escenas que son un trasunto fiel del espíritu valenciano. En ellas serán admiradas las bellezas Miss España, Miss Cataluña y Miss Castilla-León. También surgirán al conjunto de la película, sus gloriosos artistas Sorolla, Llorente, Giner, Blasco Ibáñez, Mariano y José Benlliure; el prestigioso y insuperable general Sanjurjo; Excmo. Sr. Capitán General y Gobernador Civil; el más popular de los alcaides valencianos, Excmo. Sr. Marqués de Sotelo. Los famosos toreros Barrera, Torres y Martínez. Los aplaudidos artistas de la escena española, Amparito Puari y Pasa Pasa, del Tálava, Sara Fener, Ignacio León y Carlos Garriga, de Ruzafa; María Caballé y Luis Bori, de Apolo; y Pepe Alba, del género valenciano: su incomparable cielo y sus hermosas mujeres.

En un ambiente de repartido amoroso, verá el público una completa información del fantástico vestuario de los trajes falleros; a la típica caravana automovilista de Barcelona, y de las fallas que, por su originalidad, han merecido los primeros premios.

La mejor película. ALMA GRANDE.
 La cinta de ambiente valenciano. Mientras arden las fallas...
 Una pequeña revista de

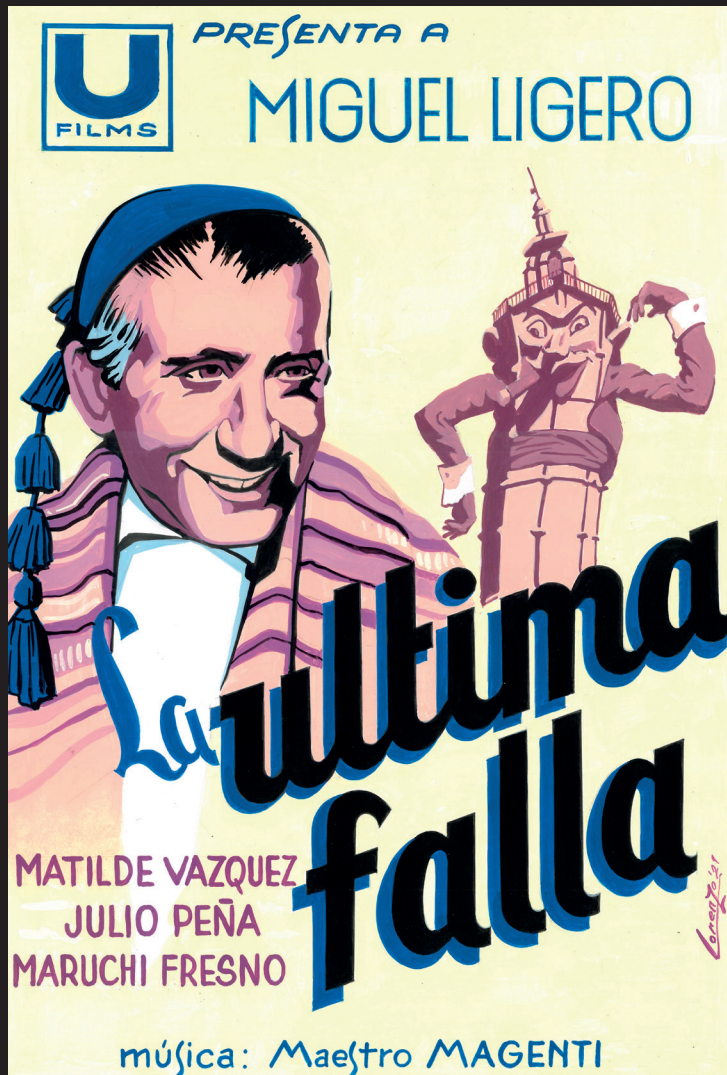
Vistas y escenas de Villena
 Retazos de patria. 60 cént. - General de paraisos. 30
 Una visita, la hospitalidad del huésped. (Prohibido fumar). A las 10:30
 La hospitalidad se vendrá muy, desde las 5 de la TARDE
 (Quedan en vigor las reglas de consumo)

"Por una rubia"
 es el título de la gran película extraordinaria que se exhibe en el próximo JUEVES, por

John Gilbert
 Juntos, muy en breve,
Pilar Guerra

La película se hará a la terminación de la cinta ALMA GRANDE

La última falla Benito Perojo

CINEMA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA. B/N.

Sovrania- Ufilms SA. Espanya-Itàlia, 1940.

Estrena: 29/04/1940. Cine Avenida (Madrid)

GUIÓ: Gino Ferranti , Giuseppe Pelagallo , Benito Perojo. DIÀL: Miguel Mhura; ARG: Saturnino Ulargui Moreno; MÚS: Leopoldo Magenti; FOTOGR: Vaclav Vich; INT: Miguel Ligeró, Matilde Vázquez, Julio Peña, Maruchi Fresno, José Marco Davó, Gonzalo Ambit, Antonio Calero, Mario Ferrari, Carola Lotti, Aurora Liesa, Cristina Olinto, Walter Grant, Cesare Polacco.

Sinopsi: Don Carlos Soler és un empresari valencià que ha fet fortuna a Buenos Aires. Amo d'uns grans magatzems dels quals el seu fillol, Julio Romero, és director adjunt. El patró el deixa al comandament del negoci mentre mamprén un viatge a Espanya, ja que el seu poble natal, Albora, l'ha nomenat fill predilecte. La famosa cantant María del Carmen coneix Julio als magatzems, i aquest comença a cortejar-la amb el disgust de la perspicax Enriqueta, dependenta de l'establiment que està enamorada d'ell. En el transatlàntic que condueix l'empresari a Espanya, don Carlos coincideix també amb María del Carmen, i ella, d'acord amb els seus representants, decideix engalipar-lo per a aprofitar-se de la seua riquesa. Don Carlos la convida a la inauguració del teatre que ha construït

a Albora i accepta recolzar econòmicament la fraudulenta societat que han creat els representants de l'artista. Finalment és el seu fillol qui desbarata l'estafa.

Comentari: Es tracta d'una "espanyolada" on el característic espai andalús —i en menor mesura l'aragonés—, habitual en el gènere durant la II República, és substituït pel valencià. Segons GUBERN (1994), iniciament estigué previst filmar la pel·lícula a Astúries, però per dificultats de desplaçament de l'equip tècnic i artístic, finalment es va optar per l'ambientació valenciana. Els interiors van ser rodats a Cinecittà i els exteriors a Benidorm, Calp, Mascarat i la Platja de Sant Joan sense ometre un accidental "ritual faller" desvirtuat i ambientat en un context rural poc verosímil, on l'esència fallera rau estrictament en la indumentària tradicional de les autoritats, dels protagonistes i dels cors folklòrics dels pobletans i les pobletanes, que participen en una desfilada de torxes i interpreten líriques cantates allunyades del cant valencià d'estil filmades a l'estil del cinema hollywoodenc. En conjunt aquests números corals i al·lusius a les falles, encara que s'integren en la lògica narrativa amb naturalitat, podrien ser perfectament prescindibles, però estableixen les bases del regionalisme cinematogràfic que es desplegarà al cinema durant la dècada dels anys quaranta i que es manifesta, fins i tot, en l'accent fonètic valencià que exhibeixen els personatges episòdics d'Albora en els seus parlaments. En concret, aquest detall és perceptible en el discurs de benvinguda que li dirigeix l'alcalde a Don Carlos quan arriba al poble, xifrat en col·loquialismes, la qual cosa no deixa de tindre la seua importància, perquè

rarament el cinema franquista farà ús dels accents regionals, que havien quedat expressament prohibits a partir de la consigna que el Departamento Nacional de Cinematografía havia dictat assenyalant que "Totes les pel·lícules hauran d'estar dialogades en castellà, prescindint en absolut dels dialectes". Impagables pel seu tarannà *kitsch* són les escenes en què les valencianes d'Albora, entre els tarongers, reben el prohom del poble o la *cremà* d'una falla (única i estricta al·lusió a la festa en la cinta) com a homenatge al fill predilecte. El cadafal està coronat per un *ninot* amb l'efígie del protagonista i el cap de la figura li és oferit com a tribut en els moments previs a la incineració. Aquestes pinzellades regionalistes es veuen contínuament desbordades per l'humor excèntric, de tall netament marxista, de què fa gala Mihura en quant té oportunitat. Els diàlegs espurnejants es converteixen així en motor d'una trama que no condueix enlloc, posant en evidència la inanitat de l'argument i convertint alhora la cinta en una gojosa celebració de l'absurd.

L'actor Miguel Liger coneixia perfectament les Falles abans d'aquella filmació. El 1934 havia participat en el rodatge d'un noticiari sobre la festa, del qual se'n conserva una instantània seua abillat de torrentí al peu de la falla Rojas Clemente (BORREGO: 1990) i el 1936 la revista de falles *El Buñol* l'havia anomenat faller d'honor, com al personatge protagonista de *La última falla*. La seua relació amb les falles prosseguiria després de la Guerra Civil amb les ambaixades d'artistes que CIFESA anualment enviava a València per contribuir a la promoció turística de les Falles (HERNÁNDEZ:

1994). El 1941 es té constància de la visita que en companyia de l'actriu Imperio Argentina va a fer a la falla de la Pl. Sant Jaume, on s'exhibia el grup indultat del foc del qual ambdós intèrprets en formaven part caracteritzats dels personatges de Trini i Regalito en *Morena Clara*, de Florian Rey (1936). El paper protagonista d'altre valencià de socarrel ('Chuanet') en la pel·lícula dramàtica *Entre barracas*, de Luis Ligeró (1949) reafirmaria, encara més, el seu vincle amb el món valencià i faller (ADEF:2002).

Programes de mà (exterior
i interior) de les versions
italiana i espanyola de *La
última falla*.

Juzgado permanente

Joaquín Luis Romero Marchent

CINEMA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA POLICÍACA. B/N.

Atlante Films. Espanya, 1953.

Estrena: 25-1-1953. Palacio de la Música, Madrid.

GUIÓ: José Casajuana i Joaquín Luis Romero Marchent; MÚS: Ricardo Lamotte de Grignón; FOTOGRAFIA: Federico G. Larraya. INT: José María Rodero, Elvira Quintilla, Antonio Almorós, Josep Maria Angelat, Irene Barroso, Rafael Luis Calvo, Joan Capri, Ramón de Larrocha, Marisa de Leza, Antonio Díaz del Castillo, Juan Fornaguera, Rafael Romero Marchent. Walter Grant, Cesare Polacco.

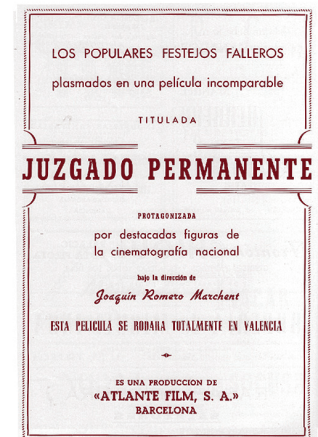
Sinopsi: Javier i Germán, dos soldats que presten servei al Jutjat Militar de València, instigats per Amparo, germana del primer i promesa del segon, sospiten que darrere de la mort d'un guàrdia civil i d'un paísà s'oculta un crim. El civil mort a l'accident de trànsit (Rafael Sanchis) és el caixer d'una fàbrica i ho ha planejat tot per poder atracar-la junt a una colla de delinqüents. Tot està previst per inculpar el vigilant de l'empresa en el robatori i fugir d'Espanya amb la identitat de la persona finada a l'accident. Però durant el robatori l'alarma es dispara i davant la irrupció del sereno i la banda fuig i es dispersa. El botí, però, és en poder de Sanchis i el cap de la missió (Tomás), que s'amaguen junt a una còmplice (Victoria) en un pis situat al damunt d'un taller de falles. Aguarden impacients el moment

d'obtenir un passaport fals per a Sanchis. El caixer, inquiet i nerviós, se sent intimidat i incòmode amb l'expressió d'un *ninot* que es veu des de la finestra de l'estança i a qui, donat el paregut físic que guarda amb ell, considera el seu *alter ego*. Sospitant una possible traició de Tomàs, Sanchis oculta els diners en l'estructura interna del *ninot*. Seguint la pista del cotxe de l'accident, Javier interroga Victoria, propietària de les claus del vehicle i entre tots dos naix un idili. D'altra banda, la resta de lladres, descoberts per la brigada criminal, indiquen a la policia el cau on s'amaga Sanchis. Allí detenen Tomàs que inculpa el caixer com a únic responsable de l'assassinat i el robatori. Sanchis contacta amb Victoria i li confessa on ha ocultat el botí, proposant-li retrobar-se a l'estació d'autobusos per a fugir aprofitant el bullici de la nit de sant Josep. Quan Victoria es retroba amb Rafael li comunica que el *ninot* ja no és al taller i que se l'han endut per plantar-lo. La policia i els militars, que l'han perseguida, tracten d'atrapar el delinqüent, que aconsegueix fugir. Victoria confessa que els diners són a sa casa i que si bé pretenia eixir del país amb el seu amant no vol fer-ho amb una fortuna amassada amb sang. La pel·lícula culmina amb la *Nit de Foc*. Sanchis acudeix a la falla on es troba plantat el *ninot* quan aquest ja és past de les flames, fent-se pas entre les gentades. Els militars el persegueixen. El delinqüent localitza el *ninot* i s'encarama al cadafal tractant d'apaivegar les flames per recuperar els diners, però, impotent, comença a disparar contra ell. Llavors el bastiment on és la figura en flames venç i cau al damunt de Sanchis. La brigada criminal deté Victoria, qui s'acomia de Javier.

A. Peris: "Cartelera cinematogràfica de Junta Central Fallera". LLibre Oficial Faller, 1956. Arxiu: Pere Borrego Pitarch.

Comentari: El film introdueix al territori espanyol un gènere d'influència italiana conegut com a “comèdia de professions” (HEREDERO: 1993) per recrear el treball i la vida quotidiana pròpies de dos soldats destinats a un jutjat militar i barreja elements característics del *thriller* amb altres propis de la comèdia naturalista de reminiscències neorrealistes. Al marge de les seqüències filmades a l'imaginari i desmantellat taller on és el sinistre ninot que al film cobra la categoria d'un personatge més, la festa fallera hi pren relleu en el moment en què el protagonista proposa a la seua còmplice fugir amb el botí aprofitant el bullici de les Falles. Llavors una seqüència documental que inclou imatges d'una *despertà* amb bandes de música; la recollida de premis; la cavalcada d'exaltació regional; la *mas-cletà*; l'ofrena i una selecció de vistes de les falles de les places del Caudillo, Dr. Collado i Mercat Central de 1952, il·lustra l'efervescència que viu la ciutat en dies de festa. La incorporació a la banda sonora del soroll dels trons de bac durant les escenes finals de la pel·lícula també reforça la sensació d'enrenou. D'altra banda la *cremà* amb què culmina el film està rodada en més d'un emplaçament tot i alternant preses fetes tant a la falla de la pl. del Dr. Collado, com a la falla de la pl. del Mercat Central. *Juzgado permanente* és la primera pel·lícula que desferma el filó dels audiovisuals de ficció on les falles són associades a una trama pròpia del cine negre. La pel·lícula va assolir certa popularitat entre el món faller de l'època. De fet en el *Llibre faller* del 1956 alguns components de JCF van ser caricaturitzats pel dibuixant A. Peris com a jutges emulant el títol de la pel·lícula.

El último cuplé Juan de Orduña

CINEMA. LLARGMETRATGE. MELODRAMA. MUSICAL. COLOR

CIFESA. Espanya, 1957.

Estrena: 06/05/1957. Cine Rialto (Madrid)

GUIÓ: Antonio Mas Guindal, Jesús María de Arozamena; MÚS: Juan Solano; FOTOGR: José Fernández Aguayo; INT: Sara Montiel, Armando Calvo, Enrique Vera, Julia Martínez, Alfredo Mayo, Matilde Muñoz Sampedro, José Moreno.

Sinopsi: La pel·lícula és un *fallen woman film* que recrea, en una atmosfera preponderantment nostàlgica, els temps gloriosos de la sarsuela, el cuplet, la cobla i el « gènere ínfim », completament en desús pels volts dels anys cinquanta (De fet, Orduña va tindre problemes per a posar en marxa el projecte, ja que cap dels productors als quals va recórrer pensava que aquell gènere musical tindria alguna possibilitat comercial). El recorregut narratiu transporta l'espectador des dels ambients musicals dels teatres madrilenys anteriors a la Gran Guerra fins al *glamour* dels teatres parisencs dels anys vint per a finalitzar en el marc marginal del Paral·lel barceloní i, concretament, de la seua emblemàtica sala El Molino. En aquest marc històric, el film compta l'ascens i davallada d'una

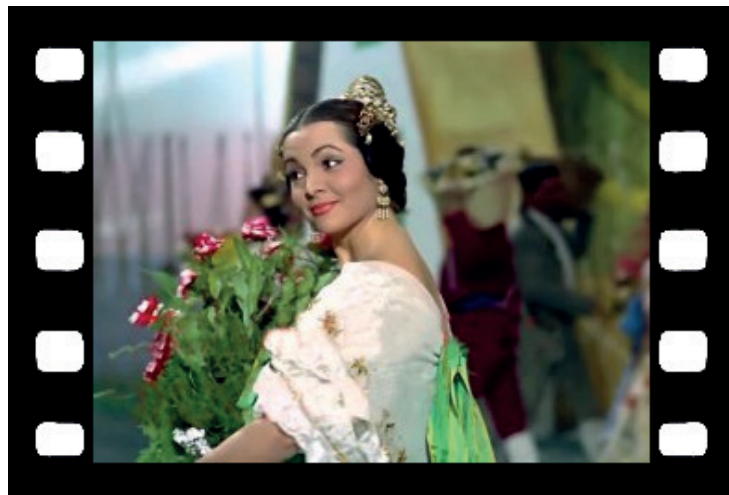
cantant de cuplets, María Luján, per mitjà d'un *flaix-back* que comença en el present de la pel·lícula i ens remunta a l'inici de la seua carrera com a modesta corista de musicals i sarsueles. La protagonista, abans d'ascendir a la fama, viu humilment amb la seua tia, qui desaprova el seu romanç amb un jove rellotger, Cándido, qui es veu obligat a cometre un robatori per traure-la d'una dificultat. Ella, en contrapartida, demana ajuda a Juan Contreras qui l'anima a ser cantant. Convertida en estrella, la Luján realitza gires arreu d'Espanya i d'Amèrica i acaba instal·lant-se a París, on és cortejada per un aristòcrata rus i du la vida pròpia d'una *cocotte*. De retorn a Madrid, s'enamora d'un jove torero, que mor a la plaça. Finalment, María, en el zènit del dramatisme *kitsch*, mor al camerino del cabaret on treballa en braços de Juan, entre els aplaudiments i, tot el silenci i respecte del públic en la tradició del *backstage* musical americà. Segons BENET (2019) les actuacions de la Lujan estableixen un trajecte fins a un cert punt autònom del relat i es modelen en un recorregut en intensitat en el camp estrictament imaginari encobrint la dimensió eròtica i provocativa del cos de la cantant cap a una elaboració cada vegada més simbòlica de sentits estereotipats que assoleixen el seu punt àlgid en la interpretació de "La Madelon" a París i el pasdoble "València" a Nova York (BENET:2019), tots dos números de la part central del film. Moment a partir del qual té lloc un procés de deserotització mitjançant la recuperació de l'espanyolada per fer de la protagonista una heroïna melodramàtica.

Instantànies del
nomenament de Sara
Montiel com a fallera
d'honor de les comissions
falleres de Na Jordana i
del carrer de les Barques.
Arxius: *Las Provincias* i Falla
Na Jordana.

Comentari: La referència a la festa de les Falles es nul·la al film, si bé l'apropiació per part de la festa major de la ciutat de València dels trets més tòpics del valencianisme temperamental van convertir el número musical “València” en tota una icona del *kitsch* festívol. La peça del mestre Padilla havia sigut estrenada al Moulin Rouge per Mistinguette el 1925 i des de llavors cantada per artistes internacionals en diferents idiomes i estils. Sens dubte n'era el nombre musical més internacional del film (a França i Itàlia la pel·lícula fou estrenada amb el títol *Valencia*) i el fet que Sara Montiel la interpretara abillada amb les gales valencianes tradicionals, com fan les falleres, esdevingué tot un cop d'efecte. L'actriu, que es trobava a Hollywood en la data en què es va produir l'estrena, perquè ningú no confiava en l'èxit de la pel·lícula, va ser reclamada per la productora CIFESA per reforçar l'exitosa promoció del film. A València, la cinta es projectà per primera vegada el 13/05/1957 al cinema Lys. Mesos després, l'artista rebé un homenatge i hi va ser aclamada per espectadors i espectadores i també per una representació del món faller. Una ambaixada de les comissions falleres de Na Jordana i del carrer de les Barques l'hi van nomenar fallera d'honor i el 1958 un total de quatre falles van contindre escenes al·lusives a la pel·lícula o a la protagonista (Pl. Santa Creu (“Rípios de l'últim cuplet”); Gravador Esteve-Ciril Amorós (“El último cuplet”); Av. Oest i Na Jordana (“Nivell de vida o coses de risa”). Aquestes referències continuaren mantenint-se un any més tard en els cadafals de la Pl. del Caudillo (“El penúltim cuplé o el món està loco”) i Olivereta-Cerdà i Rico (“Escenas del último cuplé”) [BORREGO, 1990: 18-19].

Fotograma de *El último cuplé* i cartells de la pel·lícula per a la seua distribució a Itàlia i França respectivament.

La corista José María Elorrieta

CINEMA. LLARGMETRATGE.COMÈDIA MUSICAL. COLOR.

Distribuidora Cinematográfica del Centro. Espanya, 1960.

Data d'estrena: 30-5-1960. Cine Paz (Madrid)

GUIÓ: José María Elorrieta, José Manuel Iglesias; MÚS: Gregorio García Segura; FOTGR: Alfonso Nieva; INT: Marujita Díaz, Espartaco Santoni, Guadalupe Muñoz Sampedro, Manolo Gómez Bur, Félix Fernández, Antonio Riquelme, Francisco Cano, Luis Sánchez Polack, Joaquín Portillo, Julia Pachelo, Rafael Corés, José María Tasso, Paquito Cano, Manuel Zarzo, Paco Valladares.

Sinopsi: El fenomen de *El último cuplé* va permetre un revifament cinematogràfic d'aquest gènere musical fins a principis dels 60 que es va plasmar en una sèrie de pel·lícules amb clares correspondències narratives i iconogràfiques. Una derivació del gènere amb un vessant més lligat a la comèdia va tindre per protagonista la vedette Marujita Díaz, productora alhora d'aquesta pel·lícula, qui abans de protagonitzar la cinta ja havia estrenat *Y después del cuplé* (1959). L'escassa originalitat del film es limita a narrar l'aventura d'una simple corista elevada al rang d'estrella, quan la primera figura de la companyia abandona per caprici la formació. La trama és allò menys important d'aquest film, on tot s'embasta per mitjà de les cobles, els tangos, els cuplets, les sarsueles i el pasdobles

recreats en clau de revista i de la mobilitat i la gràcia de les situacions.

Comentari: Com en *El último cuplé* l'única alusió a la festa de les Falles és la interpretació per part del personatge protagonista de Marieta del pasdoble "La reina fallera" en el seu ascens com a primera figura de la companyia. El tema, representat en escena amb un gran desplaçament de *coentor*, barroquisme i pirotecnia, culmina amb els acords de l'Himne Regional i és una versió adaptada del paddoble "Horchatera valenciana", compostat per Francisco Alonso Sánchez per al passatemp còmic i líric "Las de los ojos en blanco" (1934). Al film, però, la lletra original d' Emilio González del Castillo i José Muñoz Román, és adaptada i la protagonista del cantable és una seductora i fatal reina de les falles o fallera major (la banda amb la bandera d'Espanya així acredita Maruja Díaz en la seqüència) capaç de fer ardir amb l'esguard tot aquell admirador que embadalit la contemple: "Una falla valenciana/ en mi pecho has encendido;/es mi corazón herido/y abrasado por el fuego de tu amor.../Una falla valenciana/que va a arder eternamente,/si mi corazón no siente/que le indultas, como si fuera un *ninot*." La figura de la valenciana, que junt a la de la manola o la castissa havia sigut tot un referent en l'Art *déco* a començaments del segle XX (PÉREZ ROJAS: 1990), durant la dècada dels cinquanta esdevé també un *leitmotiv* per a la cobla o la cançó espanyola. Així, l'artista Imperio de Triana el 1959 havia posat veu a la marxa "Fallera valenciana", de Román, Segovia i Quiroga, on també la protagonista és una bella fallera major 'trencacors': "Fallera valenciana/ en el

fuego vas quemando corazones/ Fallera valenciana/ de tus ojos de misterio son carbones/ Morena tu presencia/ jamás podré olvidar/que tu estampa rosa de Valencia/ se quedó en mi alma con amor grabá." Les protagonistes tant de la cançó de Marujita Díaz com de la marxa d'Imperio de Triana, salvant les distàncies del 'sacrilegi', la promiscuitat i les referències falleres, són hereves del prototip de la Vicenteta de la cobla "la Maredeueta", de Manuel Penella i José Santonja, qui durant els bojos anys vint, van encunyar el clixé de la valenciana ingrata, una versió folk del patró universal de la *femme fatale*, capaç de desencadenar la tragèdia.

The Boy Who Stole a Million/ El chico que robó un millón Charles Crichton

CINEMA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA D'AVENTURES. B/N. 84'

Produccions de George H. Brown. Regne Unit, 1960.

Estrena a Espanya: 18/10/2016. Mostra Viva de València.

GUIÓ: Charles Crichton, Niels West-Larsen; ARG: Antonio De Leon; MÚS: Tristram Cary; FOTOG: Douglas Slocombe; INT: Maurice Reyna; Virgilio Teixeira ; Marianne Benet; Harold Kasket; George Coulouris; Warren Mitchell; Tutte Lemkow ; Edwin Richfield; Bill Nagy; Barta Barri; Paul Whitsun-Jones; Robert Rietti; Cyril Shaps; Xan Das Bolas.

Sinopsi: Paco, el jove protagonista, pretén robar 10.000 pessetes en el Banc Nacional on treballa com a botons després d'assistir a l'escola. La seua intenció és ajudar el seu pare Miguel a reparar el taxi gràcies al qual sobreviu. Però el xiquet, furta per error 1.000.000 de pessetes i es veu obligat a amagar-se per la ciutat en ser perseguit no només per la policia, sinó també pels delinqüents de la ciutat, ansiosos per obtindre l'efectiu. Aquest és el punt de partida que desencadena una de les persecucions més llargues de la història del cinema i que té com a escenari irrepetible la València dels anys seixanta amb quasi totes les seues icones urbanes: la Plaça Rodona; el carrer de la Pau; les places de Sant Jaume, del Tossal i del Músic López Chávarri; el Mercat de Mossén Sorell; les Torres

de Serrans i les de Quart; la plaça de la Reina; la Llotja, el port; les Coves de Benimàmet; el Cabanyal; Marxalenes; el riu malparat pels efectes de la *riuà* i, entre d'altres paratges, la 'tortada' de Goerlich a la Plaça 'del Caudillo', que en aquell moment allotjava el soterrat Mercat de Flors. El paquet de diners accidentalment es llança a un camió de fem i Paco acaba raspant munts de deixalles junt als captaires del carrer, acostumats a operar així per a sobreviure. Mentrestant, el seu pare recorre la ciutat amb dos amics buscant-lo. Quan Miguel finalment el localitza, Paco li explica que no havia tornat a casa per por de ser repudiat. Després d'una baralla final amb els pinxos que els persegueixen, pare i fill retornen els diners al banc. El gerent, que és molt comprensiu, simplement li cobra a Paco 168 pessetes d'interés per les 24 hores que ha retingut els diners. S'acorda que el banc descompte al botons aquest càrrec per interessos del salari a raó de 2 pessetes setmanals.

Comentari: Ens trobem davant el segon *thriller* part de la trama del qual transcorre mentre se celebra la bulliciosa festa de les Falles. La pel·lícula mai no traduïda al castellà ni exhibida comercialment a Espanya, si bé es trobava documentada des del 1995 ² va ser redescoberta i estrenada públicament el 2016 en la Mostra Viva de València pel valor testimonial de les localitzacions. En el film la ciutat es troba en festes mentre

² L'existència del film va ser coneguda arran de la coordinació del catàleg *Barrejat de cinema en falles* per mitjà d'una còpia en format vídeo que conservava un col·leccionista i que es va fer arribar al responsable de l'estudi d'investigació "El cinema i les falles", que alhora era conservador de la Filmoteca de la Generalitat Valenciana.

es desenvolupa l'acció i se'n copenen algunes instantànies característiques de la setmana fallera, com ara l'accés a la Llotja amenitzat per un dolçainer i un tabaquer amb motiu de l'Exposició del Ninot; la cercavila d'una comissió fallera al so de "El xisme fallero" per les alberedetes que flanquegen el Pont del Reial; una bunyolera que ven xurros sota les Torres de Serrans o la persecució que té lloc durant la festivitat de Sant Josep pels voltants de la plaça dels Furs coincidint amb la *Nit de Foc* i la *cremà* del cadafal del carrer de Serrans del 1960 ("L'escala de la vida"). Una *cremà* que transcorre mentre se celebra una revetlla en què les falleres, abillades a l'ús tradicional, ballen a ritme de música de banda amb els companys de comissió, elegantment vestits de paisà, en uns anys en què l'incontestable vestit oficial i reglamentari de "faller" o de "panderola" encara no s'havia generalitzat ni fet extensiu entre els homes (SABATER: 2000)

Agáchate que disparan Manuel Esteba

CINEMA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA, THRILLER, MUSICAL.
COLOR. 87'

Producciones Cinematográficas de Cine, Espanya, 1968.

Estrena a Espanya: 10/03/1969.

GUIÓ: Manuel Bengoa, Manuel Esteba, Armando Matías Guiu, Segismundo Molist; MÚS: Joaquín García Moreno; FOTOGRAFIA: Jaime dio cases; INT: Pilar Bayona, Emilia Bayona, Hans von Borsody, José Nieto, Silvia Solar, María Mahor, Luis Induni, Fernando Rubio, Francisco Cebrián, Pedro Barcal, Alberto Vázquez, Alfredo Alaria, Jeanette i els Pic-Nic; ballet d' Alfredo Alaria.

Sinopsi: València anys seixanta. El seductor Max Cabeza de Toro és enviat des de París a les Falles en una missió secreta. Ha de localitzar l'agent X01 perquè li lliure un microfilm pel qual disputen dues potències mundials. Allí, però, espies enfrontats de dos bàndols estan tractant de fer-se amb l'arxiu. Amb motiu de les festes a València també hi són al cap i casal les bessones Pili i Mili i el ballarí Antonio del Amo, que junt al grup de música pop Pic-Nic han estat contractats per treballar a la sala de festes d'un hotel, regentat pel cap d'una de les bandes d'agents secrets. En finalitzar una de les seues actuacions, Pili rep un missatge de SOS per part de l'agent X01 que, en ser descobert pel propietari del local, n'ha d'eixir fugint. En un taller faller X01 és assassinat per una sensual espia que

treballa per a l'amo de la boïte. Les bessones s'intercanvien la missió encomanada i és Mili qui acudeix al port per trobar-se amb Max i lliurar-li el missatge codificat que ha rebut per part del difunt agent secret. Max acaba hostejant-se a l'hotel on és la sala de festes i aviat Maria, la filla del propietari, se sent atreta per ell. A l'habitació, però, l'espera una espia que tracta de seduir-lo i li confessa haver sigut íntima amiga de X01, però en sorprendre-la escorcollant la cambra on aquell s'allotjava dedueix que n'és l'assassina i l'obliga a conduir-lo al lloc del crim. Al taller d'un artista faller l'espia li indica el lloc de la mort de X01 i tracta de matar-lo, però ell desprén sobre ella un motle d'escaiola que penja del sostre de la nau i la mata. Aviat Max descobreix que el finat agent havia dibuixat amb la seua pròpia sang una pista: el cap d'un cavall. N'és un d'aquells que apareix en una de les bases de l'esbós de falla que hi ha al taller. És la setmana fallera i el cadafal ja es troba plantat. L'agent secret recorre la ciutat entre les gentades a la recerca del cadafal que ha vist esbossat i finalment el localitza. Coninua mantenint l'idili amb Mili, però a la recerca de més informació sobre X01 manté una relació sexual amb María tot i coincidint l'orgasme de la parella amb la *Nit de Foc* i la cremà de les Falles. María confessa a Max haver vist per última vegada X01 jugant als escacs i aviat és assassinada. El propietari retén Pili i Mili, tant perquè li proporcionen informació sobre el missatge que van lliurar-li a Cabeza de Toro, com per garantir-se el retrobament amb l'agent. Efectivament, l'espia es presenta a lloc del segrest i els rivals lliuren entre sí una partida d'escacs. Max arriba a la conclusió que el microfilm n'és dins d'un dels cavalls del joc i accidentalment mata l'adversari. Finalment s'apropia

del microfilm i allibera les bessones. La *Nit de Foc* i el bullici continuen als carrers.

Comentari: El film constitueix una adaptació autòctona a manera de paròdia del referent de les pel·lícules d'espionatge dins d'un procés d'hibridació amb altres gèneres com el musical o la comèdia amb resultats absolutament nuls. La pel·lícula, al servei de les discutibles habilitats de Pili i Mili, l'extraordinari paregut físic de les quals és el motor de la història, pretén satiritzar esperpènticament el model convencional del gènere policíac. Alhora s'exageren situacions fins al paroxisme per tractar d'oferir una falsa imatge de modernitat de la *dolce vita* valenciana (el jovent recorre divertit els carrers de la ciutat amb descapotables i participa en festes *hippies* a l'Hotel Monte Picayo) completament allunyada del provincianisme real de l'època. L'ambient festívol que viu la ciutat s'insinua en les tres parts de l'estructura de la narració. En el plantejament, que s'inicia quan Max rep la missió de viatjar a València, una vista panoràmica ens mostra la pl. del Caudillo atapeïda de gent al voltant de la Falla del Foc del 1968 ("Embotellamientos de tráfico"). També en la presentació de l'acció i abans que l'agent secret inicié la seua aventura al cap i casal l'acordionista que amenitza el viatge amb vaixell que l'hi transporta interpreta peces musicals valencianes de caire festívol ("Ja ve Cento de ca la nóvia"). En l'explicació del desenvolupament dels fets, el taller de l'artista faller José Azpeitia Ureña acull els assassinats de X01 i de la seductora espia que treballa per al propietari de la sala de festes. Amb tot, el punt crucial en què trama i festa empasten i s'imbriquen és el moment en què

Max suposa que el microfilm pot trobar-se en una de les bases de la falla que hi ha esbossada a la nau dels crims. Després d'una absurda seqüència en què les falleres de Ferran el Catòlic-Àngel Guimerà s'entrecreuen a manera de coristes i posen per a la càmera al davant del cadafal que cal trobar ("Coqueteries") s'inicia una llarga successió d'imatges en què l'agent cerca desesperadament la falla de referència per tota la ciutat. La ronda comença de bell nou en la pl. del Caudillo i prossegueix per les falles de Na Robella; Pl. Mercat Central; Pl. Mercé; Carabasses-En Gall; Pl. Pilar i la desitjada: Gran Via Ferran el Catòlic-Àngel Guimerà. Després d'un plànol general del monument hi ha d'altres tants de detall que se centren en els cavalls que tiren de la carrossa en un dels repeus. Tot seguit la troballa de la falla esbossada i de l'escena aparentment suggerida per l'agent difunt és festejada amb imatges d'una *mascletà*. En l'acabament trobem dos moments més de connexió entre la trama i la culminació de la festa fallera. El recurs als focs d'artifici (que en la pel·lícula culminen amb la *cremà* de la falla "Coqueteries") com a metàfora a les relacions sexuals i a l'orgasme entre Max i María no resulta gens novetosa. Hitchcock hi va recórrer a semblant insinuació en *La ventana indiscreta* (1954) i Lluís Fernández, segons les cròniques, també ho farà anys després en *La fallera mecánica*. L'alliberament de Pili i Mili per l'agent i el desenllaç amorós coincideix amb la *Nit de Foc*, la *cremà* de la falla de la plaça del Caudillo i la inclusió en la banda sonora d'acords de pasdobles i música tradicional valencians.

CONSEJO JUBILEO
DE CINEMA ESPAÑOL
VALENCIANO

Us convidem a l'acte de presentació del catàleg-mostreta "Barrejat de cinema amb falles", programat dins les activitats d'aquest Congrés i així mateix al del cicle "El Rialto en llamas", organitzat per la Filmoteca de la Generalitat Valenciana. Aquestes activitats tindran lloc el proper dijous 23 de febrer a les 20 hores a la Sala Juan Piqueras de l'Edifici Rialto.

A la fi de les mateixes es projectarà el film "La última falla" (B. Perojo, 1941)

* Per poder tenir accés caldrà presentar-hi aquesta tarja, la qual té caràcter personal i intransferible.

Pecados conyugales/"La ambición"

José María Forqué

CINEMA. EPISODI D'UN LLARGMETRATGE. COMÈDIA. COLOR.

Orfeo Films-Incine, Espanya, 1968.

Estrena a Espanya: 12/07/1969.

GUIÓ: José María Forqué i Juan J. Alonso Millán; FOTOGRAFIA: Francisco Sempere; MÚSICA: Adolfo Waitzman; INTÈRPRETS: Esperanza Roy, Juanjo Menéndez, Rafael Alonso, Josele Roman

Sinopsis: Pel·lícula basada en una comèdia satírica de Juan José Alonso Millán estrenada el 1966 i dividida en tres episodis completament independents. Els pecats conjugals que es consideren mortals al film són tres: la gelosia, l'ambició i el dubte. En "La ambición", un acte que oscil·la entre Arniches (personatges còmics de natura tràgica) i l'humor negre (personatges tràgics de natura còmica) la beateria més absoluta és la coartada de les roïndats més abjectes (ÁLVAREZ: 1966). Amparo de Gutiérrez, una casta i castradora esposa que només desitja prosperar econòmicament i destacar en el cercle social de beates amb què es relaciona, pretén que el seu marit, que treballa com a administratiu en un taller de construcció de falles, li proporcione la forma de vida que vol.

Gutiérrez, ardorós i pusil·lànim, ha de ser important i famós a tota costa. Per aconseguir el seu propòsit li pressiona perquè sol·licite un ascens al mestre faller per a qui treballa, fent ús del suborn si cal. En l'intent és acomiadat i llavors Amparo li commina a què es creme a l'estil bonzó en una hora punta al bell mig de la plaça de la Mare de Déu, perquè la immolació pugui ser contemplada per les influents dones del cercle amb què es relaciona en eixir de sentir missa a la basílica. Gutiérrez ho fa i aclapara l'atenció mediàtica. Llavors Amparo assoleix el seu objectiu: fama i admiració.

Comentari: Sexista i imbuïda de tots els tòpics i arquetips propis del landisme “La ambición” part d'una introducció a manera de reportatge documental amb imatges concatenades de les falles i els festeigs del 1967 (la falla Míster Mascó-Arévalo Vaca (Exposició); l'Ofrena de Flors; els castells de focs artificials; els cadafals de la Pl. del Pilar i de José Antonio-San Valero i la cremà). Aquesta entradeta serveix de base a un parlament en *off* ple de tòpics absurds i poc graciosos que situen l'espectador al lloc on transcorre l'acció, amb pinzellades absurdes sobre la seua història o els dos moments més transcendents de les Falles: la *plantà* i la *cremà*. Factors deterministes d'una cadena causa-conseqüència per justificar tant la relació del protagonista amb el procés de construcció dels cadafals fallers (treballa com a comptable en un taller) com el desenllaç de l'episodi. L'obrador on es desenvolupa el nus de la trama és el de l'artista Vicent Tortosa Biosca durant el procés de construcció de la falla de l'avinguda de l'Oest del 1969. El mestre faller que el regenta compta com a única

operària amb una col·laboradora. Però lluny de visibilitzar el treball de la dona en el procés de construcció de falles, el degrada, en mostrar-nos una sensual ajudant, a través de la qual fa una caricaturesca i inclement sàtira sobre el masclisme atàvic de la societat espanyola dels seixanta, la repressió sexual i l'infame sentit de la virilitat i l'honor. Dins de l'obsessió per aparentar allò que no se és, trama que mou l'episodi, les Falles n'esdevenen una via idònia. A la llar de la parella l'única al·lusió a la festa és un retrat de novençans on ella va abillada amb les ostentoses gales de fallera i ell de soldat ras.

La fallera mecànica Lluís Fernández

CINEMA. SUPER-8. CURTMETRATGE. UNDERGROUND.

Espanya, 1976.

GUIÓ: Lluís Fernández: INT: Vicente Suberviola i Paco Cano. FOT: Morelo/Mendoza.

Sinopsi: *La fallera mecànica* va constituir una *boutade* experimental transmèdia entre el fotograma estàtic, la crítica cinematogràfica, el còmic underground i el cinema concebut per al mercat domèstic i, segons el propi director del film, Lluís Fernández, mai no va arribar a exhibir-se. La pel·lícula s'ha perdut o no es troba disponible i les referències que en disposem es basen en escrits i opinions de les parts implicades en la gènesi d'aquella peripècia que hi aporten dades contradictòries sobre el format original (8 mm/16mm) o sobre l'argument de la cinta, fets que ens fan dubtar si realment el producte va existir o només va consistir en una intervenció pretesament enginyosa, una gamberra i divertida ocurrència

situacionista³, les repercussions polítiques de la qual van excedir les seues pretensions intel·lectuals. La referència més directa que en posseïm és una ressenya concebuda a manera de crítica cinematogràfica signada per “La otra” i publicada dins la secció “Power To The Fallas”⁴ en el número 10 de la revista anarco-llibertària *Ajoblanco*, un dels primers punts de trobada de la contracultura espanyola que, durant la seua etapa “Freaks” (setembre 1975-novembre 1976), va maldar per “la recuperació de les festes populars sense cotilles” i també per “la sexualitat lliure” (ASOCIACIÓN CULTURAL AJOBLANCO: 2018). Si seguim el *Diccionario del Audiovisual Valenciano*, el film rodat en color i amb so magnètic, argumentalment aborda la història d'un transvestit que frueix disfressat de fallera i que és nomenat fallera major de València. Mentre manté relacions sexuals amb el seu proxeneta en una habitació i arriba a l'orgasme, els focs d'artifici i els petards exploten per

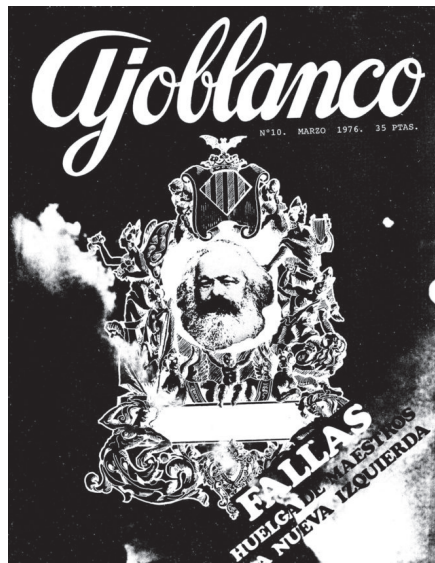
³ El situacionisme o pràctica en la política i en les arts inspirada per la Internacional Situacionista (1957-1972) va arribar a València en les darreries dels anys seixanta de la mà de poetes maleïts com Leopoldo Maria Panero, cineastes independents com Antonio Maenza i també d'una colla pregay de passotes intel·lectuals, de tendència àcrata que es reunia als *pubs* dels barri del Carme Capsa 13 i Christopher Lee, regentats per activistes i agitadors culturals com Rafa Ferrando o el propi director del film.

⁴ Al darrere dels diversos pseudònims dels articles de l'especial Falles de la revista *Ajoblanco* hi eren tant Lluís Fernández, com el periodista Amadeu Fabregat.

damunt del llit i un grup de falleres canta amb guitarres al so dels esclafits dels petards d'una mascletà al dormitori. Com ha d'acudir a la proclamació i recepció oficial a l'Ajuntament, la fallera recorre la ciutat en Mobylette, rebent durant el trajecte mostres de respecte i admiració popular (ARNAU: 2018). Tanmateix les referències a la trama de “l'òpera més *aperta* del cinema independent valencià” en *Ajoblanco* varien. En l'article que va suscitar la clausura durant quatre mesos de la publicació, així com la imposició d'una multa de 250.000 pessetes, a més de desenes d'articles en contra, cartes injurioses i amenaces de bomba, s'indica que la pel·lícula aborda les passions i els vicis d'una fallera de la bona societat valenciana atea, marxista i bisexual, però molt devota, que manté relacions sexuals masoquistes amb el seu proxeneta abans de llançar-se al carrer “con la polvoreta hasta los topes” per a participar en l'ofrena junt a dos mil marietes enramats amb atzabeges, mentre les comissions amenacen a polititzar l'acte reivindicant la figura de Miguel Hernández. La xica, que també sol practicar vudú contra el búnquer local, acaba malament i només aconsegueix erotitzar-se a força de perversió. Finalment es redimeix i torna amb el seu nuvi Nelo, un terratinent de Massarrojos a qui confessa que, com a filla de bona família valenciana, ha avortat en mitja dotzena d'ocasions i ha mantingut relacions amb rufians i rufianes vàries. En definitiva, la protagonista és el producte d'una València immadura, reprimida, oprimida i constreta. Aquesta crítica, amerada d'ironia, només feia palesa la bisexualitat de la protagonista, si bé les fotos de Morelo/Mendoza que il·lustraven la narració amb una successió d'imatges fixes,

rebel·laven la seua identitat transgènere.

Comentari: Ens trobem al davant d'un experiment contracultural i transgressor de caràcter minoritari, subversiu, iconoclasta i irreverent, que pretenia ridiculitzar el regionalisme conservador de la societat valenciana a través de la transgressió ètica i estètica d'alguns dels símbols de referència ideològica del valencianisme temperamental des d'un punt de vista completament surrealista. Atenent als aspectes formals, combinava elements propis de la prehistòria gay i del Pop amb experiments narratius com la doble pantalla o la seqüència integrada per la multiplicitat de plans en què la fallera, cinèfila, transvestida i polititzada, es clavava la pinta al monyo. Tants com el trencament del plat que desencadena la revolta en *El cuirassat Potemkin*, segons testimoni del propi director (FERNÁNDEZ: 2011). La lascívia, l'escàndol i l'obsenitat pròpia dels films independents americans *underground* dels anys 70 de la factoria Warhol, especialista en la fabricació de "superstars" marginals amb transvestits paròdics i desdentats que desprenien vulgaritat i es movien en ambients de delinqüència o l'univers immund, agressiu i *kitsch* de John Watters, transbalsats extemporàniament a un context faller, es redimensionaren fins a constituir un revulsiu a la València del búnquer-barraqueta i a l'Espanya conflictiva de la transició de la dictadura. Però, en paraules del seu creador aquella ficció porno-gay : "va quedar atrapada en el temps. En el seu propi escàndol. Laminada pels nacionalistes i socialistes, com el moviment contracultural i passota radicat a la Barcelona dels anys setanta i liofilitzada en l'acrítica

La fallera mecànica, més que una pel·lícula, va ser el resultat d'una operació situacionista pregay que es va configurar a través d'una crítica cinematogràfica de l'hipotètic film publicada en la revista àcrata Ajoblanco. 21/21D: Fotogrames estàtics de *La fallera mecànica*. Fotos: Morelo-Mendoza. Arxiu fotogràfic Pere Borrego Pitarch i Lluís Fernández.

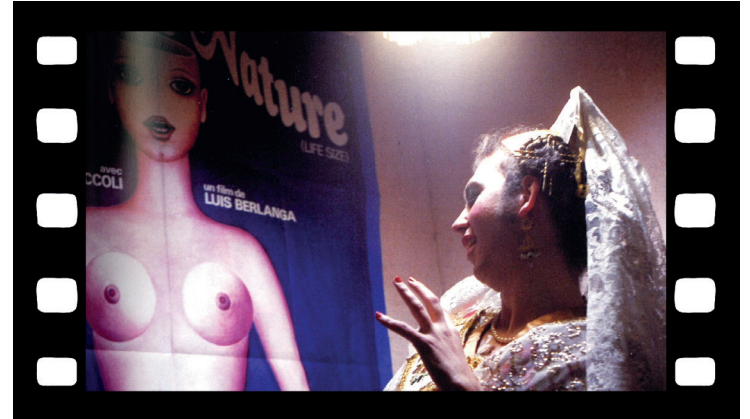

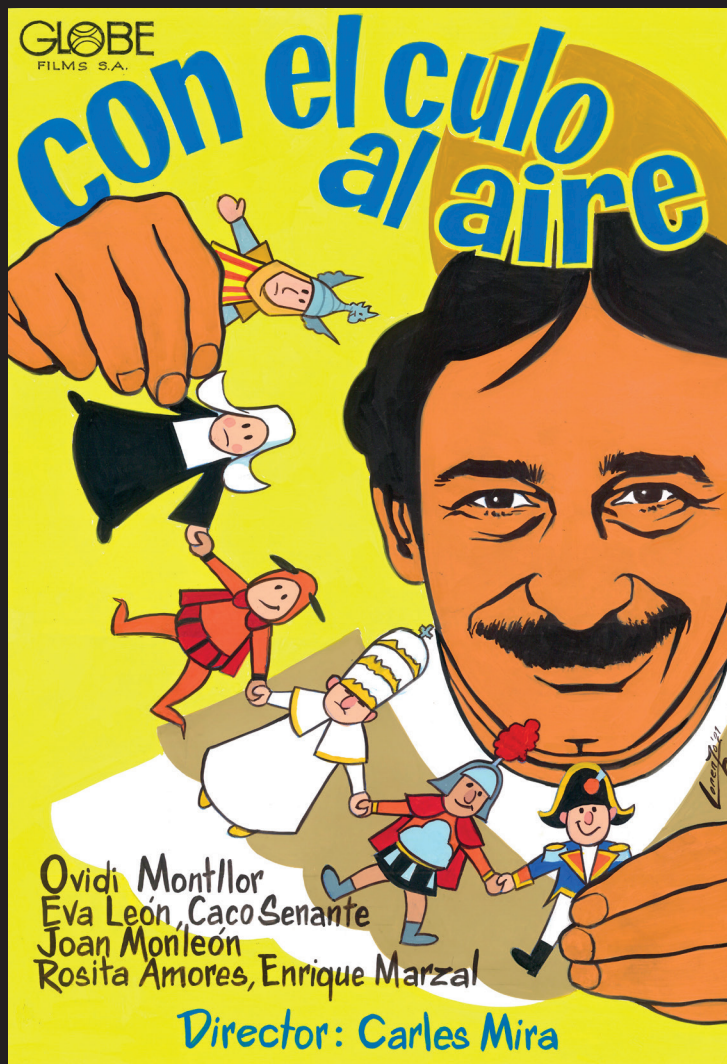
movida madrilenya i l'estat de les subvencions que va tindre lloc després del 23F. Hui l'equivalent superoficialitzat en seria Zero1, paròdia amb rulons i sense pinta de la primera icona de la llibertat gay i protomàrtir friqui de la Transició democràtica”.

Per a entendre l'esperit regionalista i passota i la performància àcrata i petarda que va inspirar aquell afer de provocació *underground* homoeròtica conegut com *La fallera mecànica* cal evocar la vitalitat històrica d'aquella Barcelona canalla i transvestida dels setanta, on era habitual l'exhibició impúdica d'Ocaña per les Rambles abillat de clavària i mostrant-li impúdicament el sexe als vianants (*Ocaña, retrat intermitent*, de Ventura Pons, 1978) o de La Fernanda, obscena manola *drag*, devota de la Divina Pastora de Cantillana. Registres que a casa nostra imitarien poc després de l'escàndol suscitat per aquell film mai no vist, Joan Monleón (amb o sense companyia de Pavlovsky i Boadella) o la Champagne i Encarnita du Clown en una colpidora imatge *pornofolk* publicada en el número extraordinari de Falles de 1979 de la revista *Canigó*. Incunable, procaç i maleïda, *La fallera mecànica* bé considerada com a una simple intervenció contracultural, bé considerada com a una pel·lícula d'ambientació fallera més ha assolit la categoria pròpia d'un film de culte.

El film de Lluís Fernández desfermà a casa nostra el fenomen del pornofolk casolà. Imatge de la Champagne i Encarnita du Clown incluída en el número extraordinari de Falles de 1979 de la revista *Canigó*. Arxiu: Lluís Fernández.

Con el culo al aire Carles Mira

CINEMA. LLARGMETRATGE.COMÈDIA NEGRA. COLOR. 95'

Ascle Films, Globo Media, Andro. Espanya, 1980.

GUIÓ: Carles Mira; FOTOGRAFIA: Hans Burman; MUNTATGE: Pablo G. Del Amo; MÚSICA: Juan Carlos Senante. INTÈRPRETS: Ovidi Montllor; Eva León; Joan Monleón; Caco Senante; Antonio Gades; Mª José Arenoso; Antoni Morant; Rosita Amores; Enrique Marzal; Jorge Segura; José Luis Gil; Empar Ferrer.

Sinopsi: Juan Solbes, un jove provincià coneix Esperanza, la sensual cantant d'un grup musical i manté amb ella la seua primera experiència sexual. El descobriment del sexe li produeix tal impacte que és pres per boig i la seua família el tanca en un manicomi administrat per monges. Per poder eixir-ne el més aviat possible, cal que duga la seua demència al paroxisme tot i simulant, com la resta dels pacients del sanatori, una identitat fingida. Juan opta per ser la fallera major del centre psiquiàtric, tot i convivint amb altres reclusos que fan creure ser el Papa Luna, Satanàs, el rei En Jaume, Isabel la Catòlica o Viriato i que, en cap cas són dementes, sinó personatges marginals o heterodoxos que han sigut reclusos només pel fet de ser diferents, perquè el manicomi de

províncies on transcorre l'acció és un símbol de la Transició, una metàfora d'aquells cercles tancats presidits per una autoritat que ha presignat constantment l'individu.

Comentari: Sense fer cap al·lusió a les falles, més enllà de la identitat que assumeix al sanatori el protagonista, *Con el culo al aire* potser siga el film més faller de tots quants comentem. El director sempre va definir la pel·lícula amb aquest qualificatiu en pretendre traslladar a la gran pantalla la cultura popular valenciana amb voluntat satírica, desvergonyida, vitalista, provocativa i hedonista. Mira optà per conrear els arrels d'un cinema valencià capaç d'apostar per la continuïtat amb la voluntat del públic i allunyat d'altres referències o models del cine intel·lectual d'importació. "Jo tracte de fer cinema des de les nostres arrels, sense cap prejudici d'esquerres envers les Falles, les festes de Moros i Cristians o qualsevol manifestació per l'estil" (RÍOS CARRATALÀ: 2018), va senyalar el director a començaments dels huitanta. La pel·lícula va tindre gran ressò i acceptació popular, malgrat la ironia que destil·lava i va ser ben acceptada entre els sectors més intransigents del valencianisme temperamental que, ofesos, havien paralitzat anys abans l'exhibició de *La portentosa vida del pare Vicent* amb amenaces de bomba ⁶. És curiós que la disfressa i la

⁶ Segons RUBIO (2013), aprofitant el context de la polarització, esgutada de brots de violència de l'ultradeta anticatalanista (bunker barraqueta) en la batalla de València que originà tan lamentables incidents en l'exhibició de *La portentosa vida del pare Vicent*, Vicente Escrivà va fer servir una estratègia antitètica, però complementària a la

identitat assumides pel personatge interpretat per Ovidi Montllor no suscitaren enrenou ni polèmica entre el món faller, tal i com va ocórrer amb *La fallera mecànica*, quan el vestit tradicional de valenciana des què en 1929 el lluïra la valenciana que representava Espanya en la competició pel títol de Miss Europa s'havia convertit en un virtuós símbol dels valors patriòtics tant en l'àmbit jocflorallesc com, poc més tard, en l'àmbit faller. Aquest fet ens rebel·la l'existència d'una doble moral fallera, oscil·lant i intransigent segons la permissivitat de cada període o de la transcendència de les accions de transvestisme. Des de les darreries dels anys setanta algunes comissions incloïen en el seu programa de festeigs interns allò que algunes anomenen "pasacalle loco" o cercavila de disfresses, una manifestació bufa a tall de cloenda de la Festa de reminiscències carnestoltenques, on falleres i fallers inverteien

de Carles Mira a l'hora d'adaptar al cinema el clàssic del teatre popular valencià *El virgo de Visanteta* (1978). Escrivà va saber convertir la seua pel·lícula en un producte de merxandatge atractiu per a públics tan antagònics com "el *renaixentista*" més ingenu, l'acèrrim jacobí o el progressista obert a veure's complagut o fustigat" responent, així als interessos de la dreta "en associar l'imaginari barraquer i albuferenc amb el *summum* de la baixa cultura". La pel·lícula, "a la manera del tapís de l'ofrena a la patrona de València en la festa de les falles" -prosegueix el professor de ciències de la comunicació- inclou microrrelats imaginaris (no contemplats en el text original) que visualitzen les fantasies eròtiques de la protagonista per al gaudi dels *voyeurs* més conspicus. Entre ells una dansa ballada per homes i dones nus amb complements propis de la indumentària tradicional valenciana, que dins de qualsevol altre context podria haver suscitat la ira i indignació dels sectors ultramontans de la valenciania.

rols i indumentària tradicional. També superaren el raser censor les habituals mostres de transformisme regional del *showman* Joan Monleón. Tanmateix en dates més avançades (2003) un anunci del Movimiento Coca-Cola va ser censurat i retirat de la circulació davant la indignació dels sectors més reaccionaris de les Falles, perquè a diferència d'Aragó i d'Andalusia, representades en l'*spot* per un home vestit amb indumentària regional masculina, la Comunitat Valenciana era encarnada per un mascle abillat de valenciana que cantava: "Soy la fallera mayor...". També el presentador Arturo Valls, en dates molt més recents, va rebre algunes crítiques arran de la seua aparició en el programa de divertiment "Ninja Warrior" (2017) abillat de fallera. El comunicador ja havia expressat anys abans les seues reticències a fer-ho pel revol que podria suscitar allò que ara sí, ara no, continuava constituint un tabú: "Ser fallera mayor estaría guay, pero no sé si a Rita Barberá le gustaría mucho la idea".

EMEBÉ. Recreació del cartell de la pel·lícula de Carles Mira per a l'exposició "Cinema de paper: els il·lustradors valencians dibuixen el cinema espanyol" de l'APIV (2000).

La maldición de la Pantera Rosa ***(Curse of the Pink Panther)*** Blake Edwards

CINEMA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA POLICÍACA. COLOR.

MGM. EUA/Regne Unit, 1983.

GUIÓ: Blake Edwards i Geoffrey Edwards; MÚS: Henry Mancini;
FOTOGRAFIA: Dick Bush; INT: Ted Wass, David Niven, Roger Moore,
Robert Wagner, Capucine, Herbert Lom, Robert Loggia, Joanna Lumley.

Sinopsi: L'inspector Clouseau va desaparèixer en la pel·lícula anterior de la saga i "el millor detectiu del món" és requerit per trobar-lo. Un ordinador serà l'encarregat de seleccionar aquell agent secret idoni, però la computadora és boicotejada i la missió li és encomanada al "més inepte detectiu del món": El sergent Clifton Sleigh. Un dels punts curiosos del film és que part d'ell transcorre a Espanya. La recerca condueix Sleigh a llocs com Madrid, Mallorca o València, aquesta última en plena ebullició festiva.

Comentari: Sense cap referència concreta a la festa fallera (si n'exceptuem unes imatges de la façana de l'Ajuntament durant una cremà) el film mostra un desconeixement complet de les festes i tradicions valencianes, presents en una sola

seqüència del film rodada a l'exterior de l'Hotel Astoria, on s'hostatja l'agent. A la plaça de Rodrigo Botet se celebren les falles i el carnestoltes alhora. Les multituds disfressades, junt als cabuts del Corpus es diverteixen mentre ballen i boten al voltant d'una falleta construïda expressament per a la filmació. Entre l'aglomeració i abillada de valenciana també hi és la fallera major de València del 1983, Begoña de la Concepción. Novament la xerinola associada a la festa (com ocorre en *The Boy Who Stole a Million*) resulta un bon recurs per recrear una persecució a manera de *gag*. Com tothom balla fent salts, la batuda dels pinxos que intenten liquidar el sergent es desenvolupa també així, saltironejant entre petards i focs d'artifici. El coneixement de la cultura local és igual de deficient. El protagonista, en la seua fugida entra en una mena de sala de festes flamenca. En ella hi ha dones vestides a l'andalusa, però la música sembla de revetla italiana i entre el públic es poden veure diversos espectadors amb barrets mexicans.

Historias de hombres con gabardina

Vicente C. Domingo

CINEMA. CURTMETRATGE 16mm. COLOR-B/N.33'

Instituto de Cine y Televisión/ Fundación Shakespeare. València (Espanya), 1987.

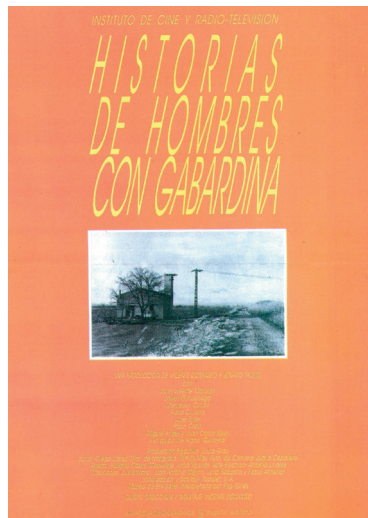
GUIÓ/MUNT: Vicente C. Domingo. FOTOGRAFIA: Tomás Mas; MÚSICA: Erik Satie. INTÈRPRETS: Javier Gurruchaga, Mercedes Colubi, Juan V. Martínez Luciano, Luis García Berlanga, José Luis Forteza, Juan M. Company; Vicente Ponce Ferrer; José Carlos Soler, Maria Hernández.

Sinopsi: Ramón Vendrell, "Vendini", un artista mediocre i paranoic amb mania persecutòria, mor penjat poc després d'acabar el seu últim quadre: *Historias de hombres con gabardina* i arran de la seua tràgica mort la seua casa natal esdevé Casa Museu. Un documental televisiu intenta recompondre la seua vida en una paròdia sobre el determinisme, la crítica d'art, l'elogi fúnebre i el llenguatge televisiu. Un reportatge on mai no s'indiquen les autèntiques raons del seu suïcidi, que només s'insinuen en l'inquietant i obert final del curt.

Entre els testimonis que participen al documental de ficció hi trobem personatges al·legòrics com: la Història (encarnada per Javier Gurruchaga) o la Inspiració (Mercedes Colubi), però

també historiadors, crítics i docents de Belles Arts, a més d'un artista faller, antic company d'estudis de "Vendini", rol encarnat pel cineasta Luis García Berlanga.

Comentari: La pel·lícula rodada a Catarroja i al barri del Carme de València, inclou localitzacions al Palau de Pineda (Casa-Museu de Vendini) o a l'Escola d'Arts i Oficis de Sant Carles, a més de a l'interior de l'obrador de l'artista faller Joan Roig Arnal. Les declaracions de Berlanga com a mestre constructor de falles, a qui un cap de taller (encarnat per l'ex-director de la Mostra de Cinema del Mediterrani José Luis Forteza) controla de forma draconiana el temps de dedicació i treball, és l'única referència específica a les Falles, si bé dues instantànies fotogràfiques (la mare del pintor abillada de valenciana i un grup de falleres) esdevenen testimonis documentals a l'hora de recrear el context històric que configurarà l'anodí i impersonal estil del difunt pintor. Resulta irònic el fet que siga precisament el personatge de l'artista faller qui destaque la manca d'interés de Vendini per l'avantguarda.

Demasiado fácil para ser fallera

Salva Bolta

LLARGMETRATGE. COMÈDIA TRASH. COLOR.

Carlos Simó & Carlos Peris per a BARRACABAR, 1986.

GUIÓ: Salva Bolta & Ángel Burgos. ESC: Salva Bolta. INT: Ángel Burgos, Consol Soler, Pilar Martínez Librada, Vicente Jarque, Pilar Navarro, Cruz Zanón, Roberto Carbonell, Ana Soto, Anna Lozano, Juan del Busto, Boro Pepín/ figuració: planter de treballadors i treballadores de Barraca Bar.

Demasiado fácil para ser fallera és un llargmetratge que fou rodat en format VHS per l'actor i director d'escena Salva Bolta el 1986. Es va exhibir en projecció única al bar musical Barracabar amb motiu de la primera programació extraordinària de falles d'aquell garito, pioner ineludible de la música i de la cultura *indie* o alternativa en la València del seu temps i va tindre com a protagonistes a una colla d'actors i d'actrius professionals (alguns i algunes d'ells vinculats a la companyia Tu-tú Drogueria, de la qual formava part el propi realitzador) junt a un grup de treballadors i treballadores del mític bar. Arran de 2007 i en forma de websèrie incompleta (només se'n van penjar tres episodis) es va difondre a través de les xarxes socials. L'acció s'inicia a l'exòtica ciutat de

Yakarta en un futur no massa llunyà i a la vespra del nou mil·lenni (1999). Allí hi és la superagent B52 a qui se li encomana la missió de regressar a València, la seua ciutat natal, per resoldre una conxorxa que està fent perillar l'avenir de la festa fallera. Sensiblement emocionada i plena de melangia, l'espia secreta desempolsega el seu vestit de fallera i pren un vol fins a Manises. A l'eixida de l'aeroport un cotxe la trasllada al seu destí: el "Hogar para la Reinserción Moral de las Falleras", desviades del bon camí (sexe, droga, paranoia). El beateri és regentat per la Superbuena, una fallera sobrenatural enfundada, cap, cos i mans en licra blanca a l'estil de la virtuosa Moma del Corpus, dama benfactora que s'ha dedicat a acollir totes les falleres descarriades des que la festa va a començar a trontollar per culpa de la Supermala, ama i senyora de mitja València, que es va introduir en les comissions per corrompre les joves i bonhomioses falleres, captant-les per al seu club amb el propòsit d'acabar amb la poesia i l'essència de la festa. L'agent B52 visita l'anre que regenta la sinistra Supermala, fallera obscura caracteritzada amb una màscara de ferro a l'estil de la de Darth Vader i amb què oculta el seu semblant. L'espia es fa passar per Sigourney Webber, una fallera de Puerto Príncipe que vol corrompre's i adquirir experiència per triomfar representant el seu país en la Fira Internacional de la Fallera i Indústries Afins *Falleràlia 99*. La cap visible eel mal faller l'accepta i li encomana fer-se'n càrrec de la barra de la seua *boîte* sota la instrucció de les seues immundes esbirres: la 'Chulina', una fallera-gheisa experta en arts marcial i una parella de falleres lesbianes, 'Cochina' i la 'Intel·lectuala', l'una punkie i l'altra paramilitar. Aprofitant un moment de distracció,

B52 es cola al despatx de la Supermala i localitza un microfilm, però es descoberta per les esbirres. La Senyora encomana a les assistents que la torturen i l'aniquilen. 'Cochina', però, que se sent atreta per l'espia, li prega a la pèrfida i tenebrosa jefa que li lliure les seues vísceres per fer marranades amb elles, sol·licitud que hi és acceptada. Les sicàries condueixen l'agent fins a un aserrador on l'exposen a una serra circular, que, en l'últim moment és deturada per altra agent secret de raça negra, l'espia Mónica Randall, també caracteritzada de fallera. Supermala, colèrica amb la fugida, trama una estratègia. Les seues esbirres introduiran una solució química amb "Tarantranato", en una fàbrica de paper d'alumini de Sollana Amb aquesta variació en la composició del paper d'alumini, tots els rams que porten les falleres en l'Ofrena de flors, esdevindran artefactes explosius. B52 i Monica Randall tornen al beateri per comunicar-li el pla de destrucció massiva a la Superbuena, que els agraeix la nformació i els obsequia amb unes estampetes de la seua santa faç. Arriba el dia de l'ofrena i 'Cochina' s'encimbella al Micalet, des d'on pot divisar perfectament la desfilada de falleres procedents d'arreu del món. L'esbirra tracta d'accionar un detonador universal, però és sorpresa per les agents secretes i llençada al buit. Tanmateix, abans de morir 'Cochina' els rebel·la un secret: la Superbuena i la Supermala, són la mateixa persona i el pla ordit que acaben d'avortar un pretext també per a acabar amb elles. Arriba la cerimònia inaugural de *Falleràlia 99*, on el grup musical *Pons Fogons and the Pepi Nut Connection*, interpreta una versió *indie* de *El Fallero*. En acabar, la Superbuena fa d'amfitriona i dona la benvinguda a les falleres arribades

d'arreu del món. El discurs, però, és interceptat per B-52, qui rebel·la a tota la concurrència la dualitat de Superbuena/Supermala i l'ataca. En la baralla descobreix el semblant de l'adversària, que és una massa de carn informe i li fa confessar. La reina del bé i del mal faller proclama ser la seua germana i li fa palés el seu odi per haver sigut espentada per ella durant una nit de la *cremà* dins la seua falla encesa en flames, on va poder refugiar-se del foc en una bambolla d'aire, aconseguint fugir en extingir-se la foguera, quan tothom la donava per morta. L'espia, compungida, li replica que ella mai no va espentar-la, que va tractar-se d'un accident i que tota la vida s'ha sentit tramautitzada pels esdeveniments. Sense cap reconciliació fraternal possible i descoberta com a líder d'una xarxa criminal, un parell de policies esposen i s'emporten de l'escenari Superbuena/Supermala, que amenaça a tothom amb una seqüel·la: *El retorn de la Senyora*. El film clou amb una seqüència final en què B52 s'allunya mentre es desprén del vestit de fallera tot i deixant-ne entreveure altre de sevillana. L'espia es replegada per un roder que la puja al llom del seu cavall. La vida continua i a l'agent secreta li espera una nova missió, potser, a la Fira d'Abril.

Comentari: Aquesta proposta bizarra il·lustra la permissivitat i l'embogit esperit alternatiu a la València dels anys huitanta. N'és paradigma de la importància del fet teatral dins de la programació del mític local d'oci que la va produir i exhibir. Allí les *performances* i actuacions teatrals de tota mena van constituir un fet habitual, motiu pel qual aquell bar de copes va ser lloc de reunió d'artistes i gent de mentalitat inquieta

generadora d'una cultura alternativa i diferent. El tarannà excepcionalment tolerant del bar durant aquells anys, atreïa gent que fugia de la vulgaritat i el seu ambient colorista, *kitsch* i estrambòtic, van constituir un reclam contracultural. En concret la pel·lícula barreja elements melodramàtics amb altres propis dels films d'espionatge i ciència ficció. Les referències en clau de paròdia a les pel·lícules de James Bond o de la saga d'*Stars Wars* són freqüents. A més, constitueix tot un homenatge al cinema *trash* o de mal gust de sèrie B. Malgrat tot, cal recordar la cita de John Watters, mestre del subgènere: "Cal tindre bon gust, per saber què és el mal gust i així poder trencar les regles" a l'hora de marcar un estil propi i una peculiar i irònica forma d'humor. Ens trobem al davant d'un film *naïf*, mancat de recursos (les localitzacions es van rodar a les discoteques Barraca i Chocolate i la banda sonora, pel temps rècord de filmació, no va poder ser incorporada). És un producte pretesament *friki* que es delecta insinuant escenes pornogràfiques i truculentes que mai no mostra. La pel·lícula esdevé a més un testimoni de la moguda valenciana i de les cultures alternatives del moment, on també es fa palesa la influència almodovariana. El Hogar para la Reinserción Social de las Falleras, és un espill faller del Beaterio de las arrecogías de Santa María Egipcíaca, de Martín Recuerda (una de les primeres produccions del Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana), però també del convent de les Redemptores Humiliades d'*Entre tinieblas* (1983) on, enlloc de redimir-se liberals i assassines, drogadictes o prostitutes, es regeneren falleres corruptes que han perdut les virtuts que atresoraven (tantes vegades cantades pels mantenidors en actes

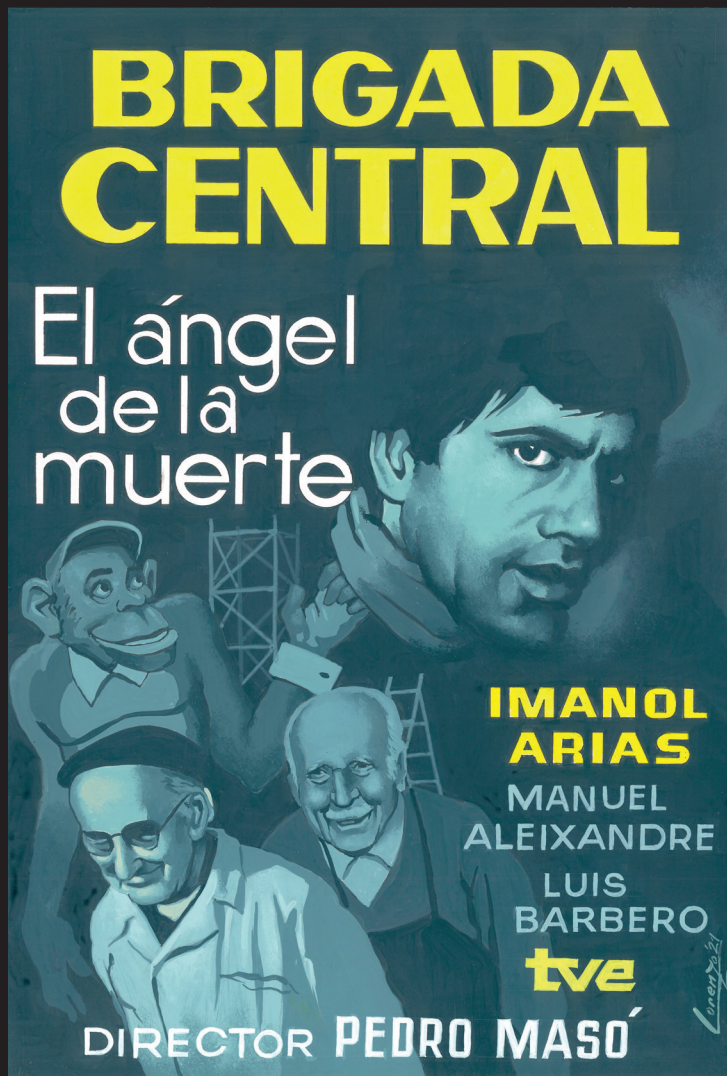
jocfloralescos o d'exaltació fallera) en haver sigut pervertides per la prepotent i maligna Supermala. En aquesta mordaça al·legoria a la dualitat entre el bé i el mal que polaritza la festa fallera cal destacar certs paral·lelismes amb alguns dels actes oficials o oficiosos de les Falles, com les preseleccions per a l'elecció de la cort d'honor i la fallera major València, que en el film es plasma en la celebració d'un congrés mundial ("Falleràlia, 99) on concorren les respresentants simbòliques d'arreu del món. Ben ocurrent també és el fet d'aprofitar l'acte més "decent" i massiu del programa oficial faller (l'Ofrena a la Mare de Déu) per contaminar la puresa fallera a través del paper d'alumini dels rams de flors de les falleres que hi desfilen. El director del film, no era alié, al món faller. La companyia *Tutú drogueria* de la qual en formava part va ser la responsable de dinamitzar la falla municipal del 1987 amb tota mena d'accions teatrals. Aquell cadafal realitzat per Manolo Martín amb disseny de Sento Llobell i Francis Montesinos i guió de Manuel Vicent que duia per lema *Perquè el foc siga només un espill*, va ser concebut a manera d'una gran escenografia teatral per a acollir tota mena d'actuacions musicals i d'altres *performances*. D'aquelles falles multiculturals i vitalistes de la modernitat, també la pel·lícula n'és un bon exemple.

El local d'oci valencià Barraca Bar esdevingué pels vols dels anys huitanta un lloc de reunió d'artistes i de gent de mentalitat inquieta que va generar una cultura alternativa i diferent. El seu tarannà excepcionalment tolerant va atreure gent que fugia de la vulgaritat. El seu ambient colorista, *kitsch* i estrambòtic, van constituir un reclam contracultural. Arran del 1986 inicià una programació especial durant la setmana fallera que es concretà en la producció i exhibició de *Demasiado fácil para ser fallera*.

L'equip de realització i el planter d'interprets de *Demasiado fácil para ser fallera*. Foto: Arxiu Salva Bolta.

“El ángel de la muerte”/ Brigada Central

Pedro Masó

TELEFILM. THRILLER. TEMPORADA I. CAPÍTOL 8. COLOR.

TVE. Espanya 1989.

GUIÓ: Juan Madrid i Pedro Masó; MÚS: Anton García Abril; FOTOGRAFIA: Alejandro Ulloa; DECOR: Wolfgang Burmann; INTÈRPRETS: Imanol Arias; José Manuel Cerviño; Toni Isbert; Elena Cores, Manuel Aleixandre; Luis Barbero; Luis Fernando Alves; Albert Vidal; Luis Prendes; Jesús Ruyman; Javier Villalba; Carlos Tristanchó; Fabian López Tapia, Rafael Álvarez, “El Brujo”; Gerardo Malla; Raul Fraire; José María Rodero.

Sinopsi: “El ángel de la muerte” és el capítol 8 de la primera temporada d’una llarga sèrie televisiva dedicada a uns policies d’elit que han sigut seleccionats per a integrar el grup especial de la Brigada Central, adscrita a la Direcció General de la Seguretat de l’Estat i dedicada a investigacions d’alt nivell, com el crim organitzat, la delinqüència internacional, el narcotràfic o els assassinats en massa. El cap del grup és un comissari d’ètnia gitana, Manuel Flores, personatge protagonista de la sèrie. En aquest episodi una banda de delinqüents oculta el botí obtingut després d’haver desvalisat totes les caixes de seguretat d’un banc mentre espera amb impaciència l’arribada del mentor de l’operació que és un alt càrrec de la policia. Els lladres discuteixen moguts pels nervis i la desconfiança i, un d’ells, Germinal, aprofita la disputa per fugir amb tot allò robat. El delinqüent es refugia al taller de dos vells i xacrosos artistes fallers, que són els seus besoncles i solen discutir per tot. Els ancians

s'assabenten del succés per la premsa i immediatament sospiten del nebot-net, que no dubta a sincerar-se i a fer-los còmplices del delictes. Els demana ajuda per planejar la seua fugida a canvi de lliurar-los part del botí, proposició que accepten de gust perquè el risc a córrer els farà reviure els perills que van travessar en el front de Terol junt a l'avi de Germinal. La núvia del refugiat, torturada pel policia corrupte que ha liderat el robatori, acaba per rebel·lar el parador de Germinal i els artistes, assabentats de la situació, oculten el botí en l'estructura interna de la falla que estan construint, recomanant-li al nebot-net que fuja. Quan es troba a punt de fer-ho, arriba la Brigada Central al taller. Després d'abatre el delinqüent, Flores promet rebaixar-li la condemna a canvi d'una confessió. Ha de delatar els agents policials implicats en l'operació. Conduït a comissària, el policia corrupte que ha planejat l'atracament, intercepta la comesa i obliga Germinal a tornar al taller perquè li'n faça lliurament del botí. Però ni els diners ni les joies són ja al lloc on les van ocultar els artistes, que també han desaparegut. Un tiroteig entre el cap superior de policia i l'agent corrupte acaba amb la mort de l'últim i també amb la desarticulació del comando. L'agent Flores de la Brigada Central torna a Madrid.

Comentari: Diuen que tot el que no és homenatge és plag. Bo... No afirmarem que aquest telefilm ho siga. Però el recurs a ocultar dins del context d'una trama policíaca o d'agents secrets un botí o un microfilm dins d'una falla en procés de construcció no resulta gens original. "El ángel de la muerte", però, pel que fa a l'argument s'aproxima més a *Juzgado permanente* que a *Ágachate que disparan*. Amb tot, a diferència d'elles el telefilm prescindeix de qualsevol al·lusió a la festa fallera més enllà de les tretze escenes que transcorren a l'obra de Ramon i Mercader, els entranyables, sainetes i tendres artistes fallers que acullen el pròfug besnebot a la seua nau-llar de Burjassot acabant fent-se còmplices del delictes. La incontinença verbal i

l'obsessió d'ambdós iaies per reviure batalles de guerra fan d'ells una còmica i dual personificació de l'abuelo Cebolleta. Tampoc no trobem cap rigor en el plantejament que se n'ofereix sobre la relació contractual existent entre artistes i comitents. En la telesèrie, una falla es trobe en la fase de construcció que es trobe si no resulta del gust i la satisfacció de la comissió pot ser rebutjada i impagada. Llicència de guió aquesta per a justificar que els octogenaris artesans accepten part del botí donades les dificultats econòmiques que travessen. Amb tot, en els diàlegs trobem una frase referida a la professió insignificant en el moment de l'estrena de l'episodi, però que setze anys més tard cobraria sentit dins del context faller: "Los falleros jóvenes han hecho un monopolio y a los viejos artesanos nos han echao a la puñetera calle". Entre 2004 i 2012 l'excés en altura, en pressupost i en quantitat de figures de la falla més premiada a la ciutat de València alteraria els cicles constructius naturals del cadafals i acabaria per desbaratar i provocar l'enfonsament dels petits obradors, tot i motivant la incorporació de molts dels antics mestres de taller com a operaris en els més potents. Sobre les escenes de taller, rodades a la nau de Vicente Mendoza Lleó se sobreposen fotogrames del coronament de la falla de la plaça de la Mercé del 1987 (o d'un refregit efectuat l'any següent) com si s'estiguera construint al mateix indret. Els comentaris de Ramon i Mercader sobre el ninot de referència, el Silé del borrianenc José Soro Capella, no són massa laudatoris. L'àngel de la mort, que motiva el títol de l'episodi, no és més que el motiu que figura representat en un esbós premonitori, realitzat al carbonet i a escala natural, que trobem al taller faller on transcorren els tràgics successos.

“Les Falles”/ Teresina S.A. Jordi Milan

TELEFILM. SIT COM. COLOR. CAPÍTOL 8. 25'

Televisió de Catalunya SA, 1992.

GUIÓ: La Cubana, Lluís Arcarazo, David Castillo; MÚS: Joan Vives;
INT: Mont Plans, Carme Montornés; Mercè Comes; Anna Barrachina;
Sílvia Aleacar; José Corbacho, Santi Millán; Jaume Baucells, Miquel
Crespi; Xavier Tena; Filomena Martorell; Mª José Pérez.

Sinopsi: Les Teresines (Teresina , Maria Teresa i Tere Carbonell) són tres germanes fadrines i jubilades que viuen juntes en un pis del barri de Gràcia a Barcelona on, juntament amb els seus veïns d'escala (tots molt pintorescos i divertits), es passen el dia xafardejant i treballant en l'economia submergida, preparant encomandes a la seua casa. Cada episodi, estructurat d'acord amb el cicle festiu (Festa Major; Tots Sants; Els Sants Innocents; Nadal; Carnestoltes; Setmana Santa; Diumenge de Rams; les Falles; Sant Jordi; els combregars de maig; San Fermín; estiu/turisme i, de bell nou, Festa Major), conté una història independent en la qual les situacions quotidianes provocades pels personatges fan que els embolics siguin constants. En l'episodi dedicat a les Falles les tres tietes han fet comboi per implicar el veïnat en el seu darrer negoci: l'elaboració de coets artesanals farcits de llepolies per a les Falles de València. Faltan uns quants dies perquè

signa Sant Josep i l'escala fa olor a pólvora. A casa de Paca, la veïna de dalt; una valenciana autèntica i vídua d'un militar s'allotja Rosariet, una neboda també valenciana que vol triomfar com a solista d'un grup musical i cerca a Barcelona la seua gran oportunitat. La neboda, però, és massa "moderna" per a la tia i es passen el dia barallant-se. A Paca li agrada molt manar i figurar. És la presidenta del barri en la lluita contra el càncer, però també de la Creu Roja, de Càritas i, evidentment, del casal faller o casa regional de València al barri Gràcia, entre altres entitats. Encara que gaudeix organitzant-ho tot és molt caòtica i els actes associats a la *plantà* d'una falla a la barcelonina plaça del Sol no estan eixint segons les previsions. El dia de la presentació de la fallera major aquesta cau malalta i la presidenta pretén que la seua neboda la suplante, tot i obligant-la a abillar-se de fallera. Rosariet, que és molt alternativa i protestaire, no se sent gens còmoda amb una indumentària tan hortera i, en quant els somnis d'introduir-se en el món de la música s'esfumen, desapareix. Paca ja no en vol saber res d'ella i oculta al veïnat el parador de la neboda. Mentre les Teresines i el veïnat celebren a casa la *cremà* de la falla de la plaça del Sol. Amparín, la mare de Rosariet, els comunica telefònicament que la xiqueta ha triomfat i que una actuació seua s'està transmetent en directe per la tele. Amb indumentària pseudofallera i alhora ciberpunk Rosariet es troba interpretant el tema amb què se n'ha fet famosa: una versió *heavy* del pasdoble "El Fallero".

Comentari: Aquesta *sit com* de culte a TV3 esdevé un homenatge a les classes mitjanes catalanes i duu implícita una sàtira envers els costums petitburgesos més quotidians. El caire esperpèntic i arquetípic dels personatges tant de la sèrie com de tota la producció teatral de La Cubana els aproxima molt als *ninots* de falla i d'ahí que

el plantejament d'aquest episodi resulte tan faller com el que trava l'argument de les pel·lícules del cineasta Carles Mira. L'episodi fa un pas més enllà i traspassa l'únic punt de contacte existent entre trama i festa en la resta de produccions audiovisuals. Els monuments fallers no apareixen, el barroc i cridaner vestit de fallera ⁷ inspira i motiva el desenllaç i s'aborden puntualment aspectes referits al sistema d'organització festívol (les cases regionals) o al programa ritual d'activitats falleres.

Aquesta seria la primera incursió de La Cubana en l'àmbit faller. El 1997 arran de l'estrena a València del seu espectacle teatral *Cegada de amor*, la companyia va organitzar una sonada roda de premsa. Periodistes, programadors i crítics assistirien a l'arribada a l'Estació

⁷ No és aquest el primer producte de ficció filmat en què l'exuberància, l'anacronisme i la desmesura a què les Falles han sotmés la indumentària tradicional femenina (ORTIZ: 2010) esdevé motiu per a l'esperpent o l'humorada absurda en una comèdia. Una seqüència de *La corte de faraón* (1985), de José Luis García Sánchez, pel·lícula ambientada en la postguerra immediata, recrea la vida dels còmics que representen l'opereta en una caòtica i sobreplena pensió d'artistes. Uns histrions que a més de lliurar-se a la interpretació o al *bel canto*, arribats els Nadals han de guanyar-se la vida participant en representacions o *tableaux vivants* del Betlem. No és d'estranyar que un parell de comediantes opten per disfressar-se de falleres a l'hora d'encarnar els angelets, perquè unes manteletes i davantals de gasa quallats de lluentons, unes llistes disposades a manera d'ales o unes centellejants pintes daurades esdevenen uns bons recursos per conferir a les usuàries un aspecte tan místic com sobrenatural.

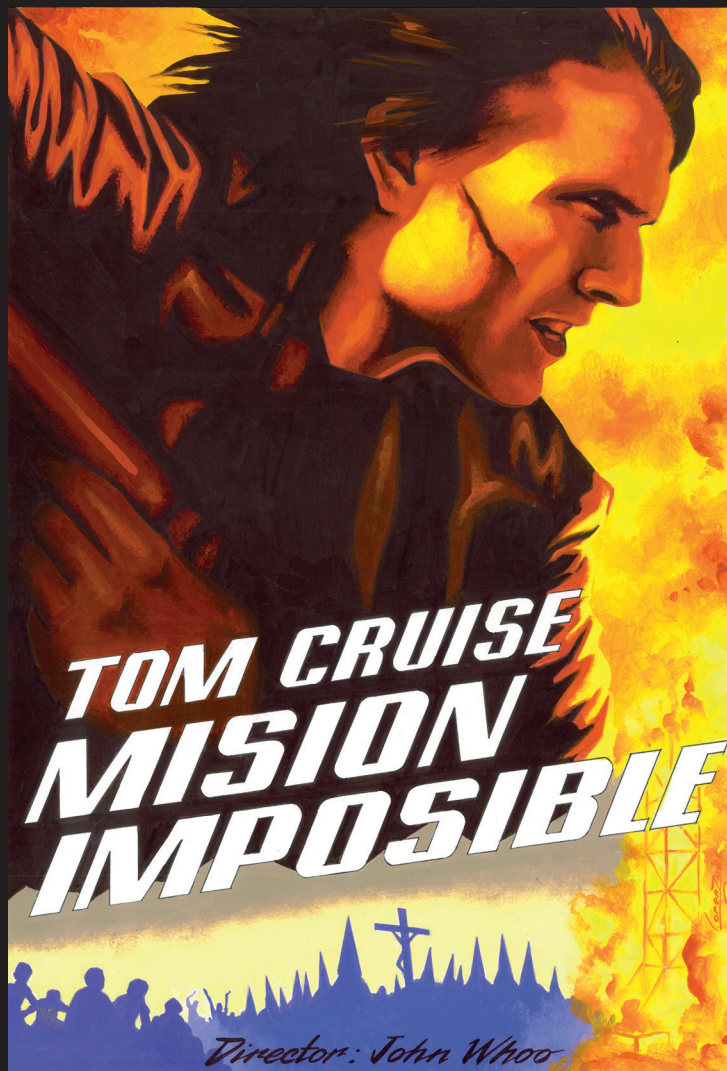
del Nord del personatge protagonista de l'obra de teatre, Estrellita Verdiales, que, a l'andana, va ser anomenada davant la concurrència fallera d'honor de Na Jordana als acords de música de banda. Prosseguint amb el ritual festívol la seua proclamació va tindre lloc dies més tard a la Mostra fallera de Na Jordana amb la corresponent imposició de banda i un protocol·lari i extensíssim discurs d'exaltació a càrrec d'una mantenidora. En van ser testimonis d'excepció els màxims representants oficials de la festa fallera i tota la professió teatral o cinematogràfica. La Cubana, però, participà també de forma activa en tots els actes interns o externs del programa de festes jordaners d'aquell any, des de l'arreglada de premis a l'Ofrena. El fet va originar uns estrets lligams d'amistat entre la comissió i la companyia que van generar més productes audiovisuals de rerefons faller concebuts expressament per al col·lectiu. És el cas de l'enregistrament en clau d'humor dels episodis més eròtics del *Tirant lo Blanc* (dins l'aplec d'activitats "Tirant de Lletra", que organitza la comissió); la col·laboració en el clip commemoratiu del 125 de Na Jordana (2000) amb una paròdia del nombre musical "Valencia", de *El último cuplé*, ja present en la seua producció escènica *Cómeme el coco, negro* (1989); la presentació de la XVIII edició del "Tirant de Lletra" amb guió propi i música de Joan Vives o *Las fallas volverán*, un missatge audiovisual de confraternitat i solidaritat amb Na Jordana i, per extensió, amb el món de les Falles amb motiu de la supressió de la festa fallera de 2020 com a conseqüència de la Covid-19 (<https://www.facebook.com/watch/?v=865971583949878>). En el seu espectacle *Adiós, Arturo*, el difunt protagonista també rebia l'homenatge pòstum dels fallers de Na Jordana, per la seua labor com a mecenes i president honorífic.

Cinc anys després de l'emissió del capítol "Les Falles" de la sèrie televisiva Teresina S.A. La Cubana tornava a interactuar amb el món faller arran de l'estrena a València de la producció teatral *Cegada d'amor*. El personatge protagonista de l'obra, Estrellita Verdiales, una xiqueta prodigi de la gran pantalla en l'obra de teatre, era anomenada fallera d'honor infantil per part d'una comissió fallera. Tota la resta de *dramatis personae* d'aquella producció va participar també en la resta d'actes del ritual faller. Exaltació d'Estrellita Verdiales, com a fallera d'honor infantil de Na Jordana, 1997. Foto: José García Poveda.

Al soterrar del gran benefactor, Arturo, tampoc no podia faltar l'homenatge de les Falles al difunt. Representació de la producció *Adiós, Arturo* al Teatre Principal de València (2017). Foto: Arxiu La Cubana.

Misión: Imposible III/ (M: I-2)

John Woo

CINEMA. ACCIÓ. COLOR. 121'

Paramount Pictures , Munich Film Partners & Company, EUA, 2000.

GUIÓ: Robert Towne; .ARG: Ronald DEC: Moore , Brannon Braga;
MÚS: Hans Zimmer-Lalo Schiffrin; FOTOGR: Jeffrey L. Kimball; INT:
Tom Cruise, Dougray Scott, Thandie Newton, Richard Roxburgh,
John Polson, Brendan Gleeson, Rade Serbedzija, Ving Rhames,
Anthony Hopkins, William Mapother, Dominic Purcell, Mathew
Wilkinson, Nicholas Bel.

Sinopsis: La nova missió de l'agent especial Ethan Hunt consisteix a impedir que un despietat ex-agent que s'ha convertit en terrorista internacional s'apodere d'un virus mortal i l'introduïska a Austràlia causant milions de víctimes. Per a això, compta de nou amb la inestimable ajuda del geni informàtic Luther Stickell, amb l'expert conductor Billy Baird i amb la sensual i exòtica Nhye, una lladre internacional que opera a Sevilla i que va mantindre una relació sentimental amb el terrorista, però que ara se sent atreta per Hunt.

Comentari: L'hegemonia cultural nord-americana es fomenta també ignorant tot el que es troba fora de les seues fronteres. Les raons d'aquest desconeixement són diverses. Els EUA naixen com una nova nació d'emigrants exiliats per temes

religiosos i econòmics, i en essència pretenen crear una nova societat partint de zero, cap al futur, i sense mirar mai cap enrere, és a dir, al vell continent europeu. D'altra banda el model educatiu nord-americà és molt diferent a l'europeu. Potser resulte pràctic des d'un punt de vista empresarial o econòmic, però culturalment és molt deficient, de manera que a Europa sabem molt més sobre els EUA que als EUA sobre Europa. Així ho testimonien moltes pel·lícules que associen tot allò hispà amb el nostre país, on en no pocs films conviuen flamencs amb mariachis (*La maldición de la pantera rosa*, sense anar més lluny). Tan uniforme és la seua perspectiva sobre el nostre país, que no tenen en compte la seua pluralitat cultural. D'aquesta manera, tota Espanya esdevé Andalusia amb alguna dosi de tradicions navarreses per obra i gràcia d'Ernest Hemingway. Encara que de vegades puguen semblar insultants i siguen fruit de la ignorància, cal admetre que resulten hilarants i fins i tot desbaratades per surrealistes. En la peculiar visió de la Setmana Santa de John Whoo que se'ns mostra al començament del film hi ha de tot. Des de dones vestides de falleres tirant arròs al so d'una *saeta* i al pas de les imatges de Setmana Santa, junt a cavallers amb mocadors rojos de San Fermín que ballen i porten torxes. "Assega's, senyor Hunt", li diu el personatge de Hopkins a l'interpretat per Cruise. "Aquestes festes són empipants: honren els sants cremant coses. Curiosa manera de venerar-los, no creu? Per poc em cremen a mi en arribar aquí". Per aquesta seqüència el film va causar la indignació del públic en tot el territori espanyol i també crítiques molt dolentes, si bé la seqüència constitueix més una anècdota que una cosa que desmeresca

veritablement el film (SÁNCHEZ: 2020). Quan una producció anglosaxona internacional recorre a les tradicions ho fa buscant exotisme i espectacularitat, no veracitat. El tema és que ací ens va tocar a nosaltres, amb un assumpte tan sensible com el religiós i, damunt, barrejant tradicions emblemàtiques de tres regions diferents. Però si som justos amb la resta de cultures, és una cosa que podríem criticar a centenars de pel·lícules. A més quin coneixement de la festa de les Falles poden tindre als EUA, si fins i tot, la seua imatge ha sigut desvirtuada per desconeixement en els audiovisuals nacionals? La resposta és concisa: l'espectacularitat del foc i l'exotisme de la indumentària tradicional de la qual se n'han apropiat les falleres. Esperem que amb la declaració de les Falles com a Patrimoni Universal de la Humanitat la nostra festa pugui inspirar amb més rigor els futurs productes audiovisuals de ficció forans. Això sí, sense sobrevalorar en excés la veracitat, que per això ja estan els documentals.

“No me falles con la falla”/ Manos a la obra Vicente Escrivà Pérez

TELEFILM. SIT COM. COLOR. Capítol 90. Temporada III.

Aspa Video y Acanto Cine & Video, per a Antena 3, Espanya, 2000.

GUIÓ: Vicente Escrivà Pérez i Ramón de Diego; MÚS: Ramón Ferrán;
FOTGR: Julio Bragado; INT: Carlos Iglesias; Ángel De Andrés
López; Carmen Rossi; Nuria González; Fernando Cayo; Jorge Calvo;
Kim Manning; Fernando Marino; Toni Misó; Joan Molina.

Sinopsi: La sèrie narra les peripècies de Manolo i Benito, dos paletes d'obres menors de Lavapiés, que com els personatges de còmic que els inspiren (Pepe Gotera i Otilio), sempre destrossen qualsevol dels treballs contractats. Reben la majoria d'encomandes gràcies a Tino, un relacions públiques i decorador d'interiors que té bons contactes amb la *Jet Set* i per a tirar endavant l'empresa compten amb l'ajuda de Tato, el rústic nebot de Manolo nouvingut del seu poble, i de Tania, una llanternera polonesa. Tanquen la taula de personatges Adela, la dona de Manolo, pidolaire, frívola i permanentment cabrejada i la mare de Benito. El caire groller i casolà dels obrers, de discurs inculturalista i la seua ineptitud esdevenen la principal basa per generar una comicitat basada en la

vulgaritat més grollera en aquells ambients en què es mouen (RUBIO:2013). En el capítol 90 Manolo i Benito junt als seus operaris es troben implicats a construir una barraca al jardí d'un xalet de la serra madrilenya. El motiu és que Don Braulio, un adinerat 'llauro' completament pirat i obsessionat amb les Falles, perd el poc seny que li queda quan arriba Sant Josep. Com que la seua salut mental perilla si roman a València, els seus fills, que viuen a Madrid, han decidit que passe amb ells la setmana fallera, però ell només ha acceptat desplaçar-s'hi si li construeixen una barraqueta amb tarongers. Els fills de Don Braulio, recelosos de la seua fortuna, estan convençuts que l'amaga en metàl·lic, donada la seua desconfiança amb els bancs, però no saben on i convencen Adela (la dona de Manolo), a qui el llaurador ha confós amb la seua difunta esposa Pepica, perquè a canvi d'una substancial quantitat faça confessar al vell on amaga la fortuna. Els malentesos motivats per la gelosia de Manolo, les evasives a mantindre relacions amb el vell per part d'Adela i les conspiracions fraternals i dels treballadors de "Benito i CIA" per a indagar on es troben els estalvis del llaurador motivaran el plantejament d'aquesta comedieta amerada de tòpics i acudits grollers, vells i cutres que, com ocorre amb la resta d'episodis, acaba en catàstrofe, una catàstrofe motivada per la *cremà* d'una falla, de la barraca i també de la fortuna del 'valencianot'.

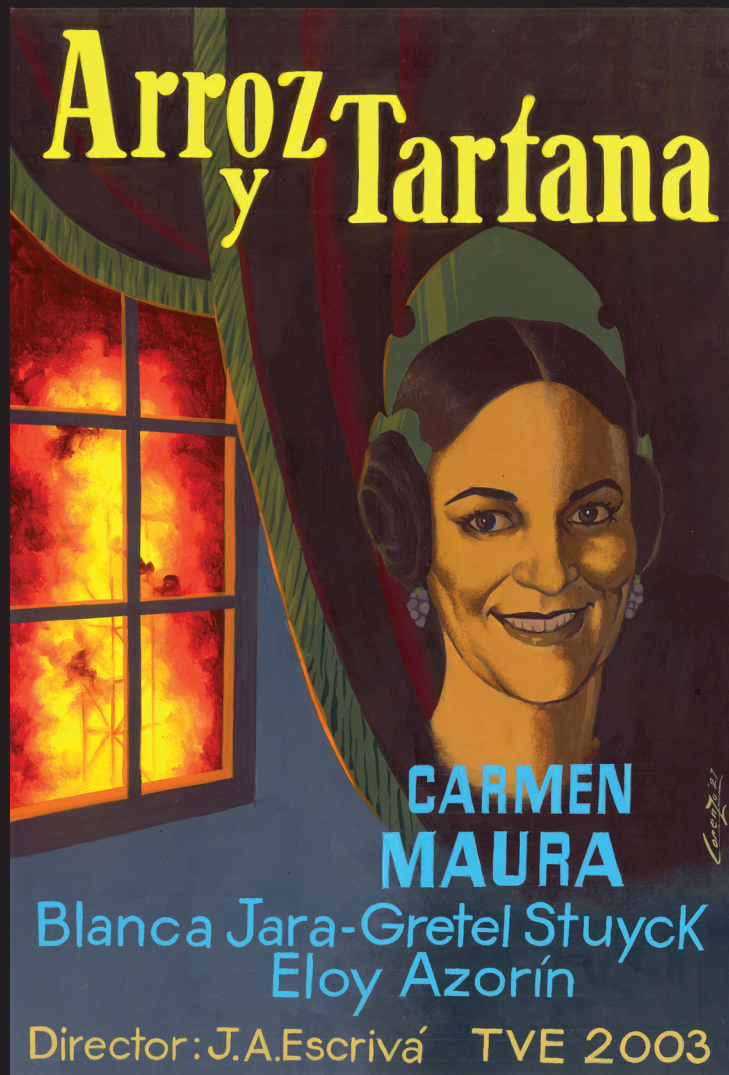
Comentari: Ens trobem davant la quarta manifestació audiovisual en què un cadafal esdevé l'artefacte perfecte per a amagar una fortuna. Una falla improvisada pels obrers amb una pila de material combustible (o no) i coronada pel

ninot d'un monumental caganer que el llaurador pirat ha fet transportar al seu fill amb un remolc directament des de València i que és aprofitat pels guionistes per a ordir tota mena de gags de caire escatològic associats al comportament rústic de l'hortolà. Un personatge que beu de la tradició dels llauradors babaus de la literatura popular valenciana de canya i cordeta, que els caracteritza com a personatges primaris i incultes per a desenvolupar una acció de caire còmic, sobretot, quan es mouen en un context advers i metropolità davant el qual se senten despistats, perduts i desvalguts. Una tradició que es va estendre també a les falles generant arquetips com el So Quelo, protagonista indiscutible de la Falla del Foc durant la postguerra immediata. Don Braulio en té molt d'aquell. És un home, que malgrat haver fet diners continua arrelat a la terra i a tots els tòpics encunyats sobre els valencians. No pot concebre que hi hagen més varietats de taronges que les valencianes. El seu dialectalisme (que es manifesta en un reduït repertori de frases fetes) suscita la hilaritat i el valencianisme temperamental de què fa gala l'impedeixen prescindir dels trets identitaris que motiven la seua existència (entre ells les Falles, com a expressió festiva de la valencianitat). Com a única llicència sobre la convenció manifestarà no agradar-li la paella, la qual cosa el lliurarà de tastar-ne una de ben heterodoxa preparada per un gallec. La perplexitat que genera la *cremà* dels cadafals entre els forans n'és altra de les bases per suscitar la hilaritat en aquesta *sit com*. Els carrinclons obrers de Lavapiés hi tracten de cercar explicacions racionals per damunt d'altres de caire emocional ("Es una tradición absurda, no tiene ni ton ni son") i argumenten

tota mena de despropòsits: “Éstos de las zonas del Levante de la Rioja beben mucho y les da por quemar y por mear”. El desenllaç preliminar no és altre que el ritual de la cremà “d’una falla abstracta i cubista” per haver sigut improvisada amb andròmines i en el qual el llauro compareix abillat amb saragüells i completament fora de sí perquè confessa haver ocultat la fortuna dins del *ninot* transportat des de València. Tanmateix, Benito abans de botar-li foc a la falla ha descobert on s’amaguen els diners i els ha preservat a la barraca i per celebrar-ho, es disparen focs d’artifici. Un coet, però, penetra a la barraca i provoca una doble *cremà*. Cal destacar-ne la música de Ramón Farrón que fusiona la cultura popular valenciana (temes tradicionals) i la madrilenya per mitjà d’un orguenet.

Foto: Antonio Cortés.

Arroz y tartana José Antonio Escrivá

TELEFILM (EPISODI). DRAMA. COLOR. Capítol 2. 60'

TVE. Espanya, 2003.

GUIÓ: Horacio Valcárcel; INT: Carmen Maura, José Sancho, Eloy Azorín, Blanca Jara, Gretel Stuyck, Juli Mira, Sergio Peris-Mencheta, Cristina Perales, Toni Agustí, María Almudéver, Carme Belloch, Pablo Escrivá, Empar Canet, Maribel Bayona, Elena Hernández, Alejandro Jornet, Amparo Soler Leal, Alberto Casanova, Manuel de Andrés, Toni Misó, Aarón Carlero, Daniela Saludes, Rafael Higón, Paco Gisbert, Rosa Clara, Juan Prades, Pep Guinyol, Juan Carlos García, Amparo Fernández, Héctor Martínez.

Sinopsi: La trama de la sèrie, inspirada en la novel·la de Vicente Blasco Ibáñez editada el 1897, es desenvolupa a València, en el trànsit dels segles XIX al XX i té per protagonista Doña Manuela de Fora, una dona elegant i vídua per dues vegades. Procedent d'una família dedicada al comerç tradicional, va aconseguir alleujament econòmic i consideració social gràcies al seu primer marit que, amb molt d'esforç, va alçar una botiga de teixits, però el segon va dilapidar tots els seus estalvis. Ella, obsessionada a mantindre les aparences i un alt nivell de vida per a casar bé a les seues dues filles Concha i Amparo, continua gastant per damunt de les seues possibilitats, exhibint-se en totes les festes del cap i casal i freqüentant els cercles socials més selectes, la qual cosa li fa endeutar-se

cada vegada més. Els consells del seu germà Juan, totalment oposat a la seua forma de vida, de res no li serveixen. Juanito, el fill del primer matrimoni de Manuela, està enamorat d'una costurera i és partidari de seguir amb el comerç familiar, però, contagiats per l'exemple que viu a la seua llar i amb l'esperança de traure la seua mare de dificultats econòmiques, comença a invertir en la borsa de valors, obtenint ràpids guanys. Quan canvia la conjuntura financera, la situació de la família Pajares passa a ser angoixant.

Comentari: És en la segona part de la mini sèrie, on el director recrea l'episodi de la *cremà* de la falla que cospa la novel·la. És a dir, la festa que ofereix la vídua de Pajares a la seua casa pairal perquè els seus egregis convidats contemplen (i puguin ser contemplats) des d'un lloc privilegiat la festa que envolta la *cremà* del cadafal que ella ha contribuït a sufragar. A grans trets l'ambientació és prou fidedigna amb la descripció del text de referència, però introdueix tota una sèrie de llicències que dilueixen la rigorosa visió que sobre la festa finisecular ens aporta Blasco. El promotor de la festa a la plaça on és la casa pairal dels Pajares, n'és com en la novel·la, l'Espantagosos, el propietari del cafetí dels voltants, perquè per a ell n'és un bon negoci: "Visca San José, patrón del carpintero y ganancia del tabernero" -diu en l'episodi-. També l'agitació i el revol popular que es viu al voltant resulta creïble, amb la cassalla (que no els bunyols), la tribuna amb la banda de música, els rústics *ninots* de la falla o la combustió del cadafal amb petroli. Malgrat tot, decorador i responsable del vestuari, per tal d'aconseguir major vistositat, se'n prenen no poques llicències que desvirtuen els

trets més característics de la festa finisecular⁸. El cadafal, perfectament descrit pel novel·lista a partir d'un referent de falla real (*Orquesta de llorones*; Pl. Sant Gil, 1891), l'esbós del qual es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de València) és obviat i reemplaçat per la recreació d'altre cadafal també real (*Les víctimes de la tabacalera*; Baixada de Sant Francesc, 1901). Tal imprecisió no seria decisiva si no s'haguera alterat la morfologia i estructura horitzontal pròpia de les falles de l'època en què transcorre l'acció, que és la que motiva la combustió de la falla literària a partir de l'amuntegament i incineració d'andròmines inservibles de fusta ocultes dins dels bastidors de les bases i no per mitjà de focs d'artifici. Les falles finiseculars tampoc no eren una festa integradora i oberta a la participació de totes les classes socials com ens la mostra la telesèrie, on al carrer participen de la gatzara la canalla, els festers i els burgesos vianants. Blasco ho fa ben palés al llibre: "*La proposición del cafetnero fue acogida con entusiasmo por toda la gente de los pisos bajos (...) Las niñas de dona Manuela despreciaban la fiesta que se preparaba. Era una cursileria, como organizada por la gente ordinaria de la plazuela, buena únicamente para*

¹⁸ Altra errada de set relacionada amb la festa fallera la trobem en el film *Tranvía a la Malvarrosa* (1997), de José Luis García Sánchez. La pel·lícula, basada en la novel·la homònima de Manuel Vicent, es troba ambientada en la València dels anys cinquanta. A la pensió de 'la China', amb qui Manuel s'inicia en el sexe, una postal sobre les Falles de València tracta de contextualitzar el lloc on transcorre l'acció. La falla, però, que hi apareix és *La llibertat*, de Vicente Luna, que es va plantar a la paça del Caudillo el 1973.

divertir a los de escaleras abajo”. Doña Manuela ha contribuït al finançament de la construcció del cadafal, sí, però només amb l'objectiu de ser admirada i respectada com a representant d'una classe superior pel veïnat. D'altra banda, pels volts del mil nou-cents, tret d'espòradsics i ben comptats esdeveniments o efemèrides, “no es coneixia vestit antic, vestit per persona antiga” Només es tenia com a referent el procés de recuperació mitificada de la roba tradicional valenciana promogut per la Renaixença o pels pintors costumistes. Tan sols algunes dames de l'aristocràcia local i amb motiu dels Carnestoltes (mai de les Falles pel rebuig que mostraven envers elles) s'abillaven de llauradores en festes privades, mentre que els homes ho feien de llauradors amb saragüells per tal d'espantar i fer riure les xicones, com bé testimonien alguns llenços de Pinazo (BORREGO: 2018). Si incoherent, doncs, resulta que Doña Manuela i les seues filles celebren les Falles abillades de valencianes (a la novel·la, per descomptat, que no ho fan), més ho és encara que també ho facen les classes populars durant la celebració. En l'escena intuïm, fins i tot, una mena de cercavila amb fallers de saragüells i festeres de falleres, quan cal recordar que en el trànsit de segles les Falles mancaven encara d'una estructura organitzativa. És més, sobre la tribuna de la banda de música, se'n destaca una d'elles amb ram de flors presidint l'actuació que sembla exercir-ne de bellesa fallera o fallera major, càrrec honorífic que no s'instaurarà fins al 1931. A la novel·la, el caràcter, anàrquic, transgressor i excloent de la festa huitcentista se subratlla amb la cremà del cadafal al so revolucionari de ‘La marselesa’, tot un revulsiu per a les classes benestants, aspecte que en el telefilm resta

Esbós original de la falla descrita en la novel·la *Arroz y tartana*, de Vicente Blasco Ibáñez: *Concierto musical de llorones*. Pl. San Gil, 1891. Arxiu Municipal de València.

Las víctimas de la tabacalera, de Lluís Blesa i Ramón Andrés Cabrelles. Falla Baixada de Sant Francesc, 1903, en què s'inspira la reproducció del cadafal de la telesèrie. Foto: Tívoli.

diluit per complet. Amb tot, no és d'estranyar, que per a una persona aliena al món de les Falles ostentació i indumentària fallera embasten a la perfecció i d'ahí que el recurs d'abillar tant la senyora com les senyoretes del pis principal i també les seues il·lustres convidades esdevinga una oportuna opció. Una alternativa que haguera estat més acceptable, però, si el vestuari tradicional haguera estat inspirat en peces de roba antiga i no confeccionat tal i com ara se'n vesteixen les falleres, quan no adquirit en botiges de *prête-à-porter* faller.

Superfallera Manuel Valero

WEBSÈRIE. COMÈDIA. AVENTURES (3 episodis). 2006 i 2007.

GUIÓ: Manuel Valero. MÚS: Javier Mira Berenguer, Adam Bernabeu García; INT: Sales Ferri; Bjorn Schaffrina; Bernar Giménez; Marieta Rosado; Pablo Díaz del Río; Jordi Mozó; Rosa Turí; Javy Medina, Carlos Vichino, Joan S. Boluda; Diana Lauria; Ángela Bermúdez; Manoli Alandes; Sara Juárez; Arantxa González; Luz Bataller Andrés; Javy Medina, Bernar Giménez.

Sinopsi: La seguretat, les tradicions i els costums dels valencians estan fora de perill gràcies a una fallera jove, destartalada i amb superpoders. Aquesta és la base del guió dels tres episodis de *Superfallera*, personatge humorístic creat per Manuel Valero que, parodiant les pel·lícules i còmics de superherois en clau local, en dos anys i mig va protagonitzar tres curts en format WMV, que per les seues connotacions exagerades, desenfadades, genuïnes, rudimentàries i dirigides i interpretades per personal *amateur* o emergent es poden considerar també un tribut al cinema de ciència ficció de baix pressupost o de sèrie B. Una websèrie iconoclasta i marginal concebuda amb pàrvuls efectes especials i caracteritzacions i decisions narratives pretesament naifs, que no tenen altra

vel·leïtat que provocar el somriure unànime dels i de les *youtubers*. Al darrere de *Superfallera* s'oculta la identitat d'una xicota valenciana senzilla, amb molt bona oïda i amant del *kitsch* musical local (a través del reproductor de MP3 es delecta sentint “Flores de Valencia”, de Pepe Marqués en el segon episodi). És la indumentària fallera (banda inclosa) la que li atorga poders sobrenaturals. S'abilla a l'ús tradicional en temps rècord en fotoràpids, al bell mig del carrer o en portes giratòries i vola gràcies a la seua capa -manteleta. Els ganxos i la pinteta tallant, junt a la superbengala fallera o el bunyol volador la fan invencible front als vilans i d'un bufit és capaç de crear una xufabambolla protectora i profilàctica de tot mal. El Micalet és la seua peculiar torre de control. Poc sabem dels seus orígens, si bé el segon episodi (“La mascletà tòxica”) ens rebel·la que és filla secreta de l'alcaldeessa, amb qui, per discrepàncies, no manté bona relació i s'hi comunica a través d'una insígnia fallera. Cada entrega, rodada durant tres dies la setmana fallera, va guanyant en complexitat tècnica i dramàtica. En la primera l'heroïna lluita contra delinqüents i desemmascara mutants de tercera generació que han establert la seua base a la ciutat. En la segona un alienígena pren la Central Valenciana de Gasos Tòxics per escampar-los durant la celebració de la *mascletà* i en la tercera, que planteja un final obert, l'heroïna lluita amb tota una vilana, Dallana, la supergeneral de Sidèrsia, qui, donats els fracassos dels seus esbirros, baixa en plateret volant a València per a enfrontar-se *tête-à-tête* amb Superfallera.

Comentari: Ens trobem al davant d'una websèrie que eleva irònicament a la categoria d'armament pesat de defensa i atac alguns dels elements més icònics de la indumentària, la pirotècnia o la gastronomia associades a la festa fallera. Una crítica que en tot cas es recrea en el *kitsch* més superficial de les Falles sense aprofundir-ne en cap aspecte concret. El tercer episodi conté a més referents al gènere *gore* o *splatter* i musicalment la fanfàrria que acompanya la presència de Superfallera en la pantalla integra acords de peces de música tradicional valenciana. Amb més de 200.000 visites, la producció va generar un fenomen *fan* entre els *youtubers* (EUROPA PRESS:2007)

Què bo ser un freak! Producciones La Hormiga

VÍDEOCLIP. PARÒDIA. SÀTIRA. COLOR.

Na Jordana. València. 2007.

Estrena: 24/02/2007. Auditori Riba-roja del Túria. Première: Saló del Gremi d'Artistes Fallers, 28/11/2008.

GUIÓ: Falla Na Jordana, Producciones La Hormiga. MÚS: Jean Deacon (Queen), Vicent Borrego. INT: Ximo Aparisi, Pere Borrego Pitarch; Vicent Borrego Pitarch; Enrique Ángeles; José Vicente Llopis García; Pere Borrego Alcaide; Alejandro Borrego Meléndez.

Sinopsi: *Què bo ser un freak!* va ser un clip creat amb el propòsit de promocionar, complementar o reforçar la temàtica tant del cadafal de la Falla Na Jordana de 2007 ("Friki, friki Show"), dels artistes Vicente LLácer i Moisés Alarcón), com la presentació de la fallera major de la comissió d'aquell any (*Folleries*, de Paco Pellicer). Amb tot va ser concebut amb total autonomia i independència tant pel que fa al contingut com al plantejament estètic. El videoclip és una paròdia del vídeo del tema "I Want to Break Free" ["Vull alliberar-me", 1984] del grup Queen per a la promoció de l'àlbum *The Works*. L'associació amb el clip de referència va estar motivada per un calc semàntic amb el títol de la cançó original (no exempt de ironia) i la lletra original de J. Deakon, és adaptada i traduïda per fer al·lusió als *frikis* de les

Falles, és a dir, a aquelles persones aficionades i seguidors acèrrims d'alguns (o de tots) els vessants associats amb la festa fallera: els monuments, els llibrets, la indumentària, les insígnies i, sobretot, el 'fallermajorisme', és a dir, la sobredimensió i protagonisme que en el món de la festa han assolit les representants simbòliques de cada comissió, les candidates a falleres majors de València o les pròpies reines de les Falles. De manera que els personatges femenins de la telenovel·la britànica que inspiren el vídeo original de David Mallen, també encarnats al clip faller per homes transvestits, enlloc de viure en un suburbi fictici de Manchester, habiten en una barraca de l'Albufera i imiten les actituds, accions i gestos dels músics de la banda dins d'un context local i pretesament ple de tòpics. Com els personatges de referència, ambicionen una festa diferent on poder fer realitat les seues dèries. Al darrere de la porta que posa al descobert les seues íntimes ambicions hi és l'obrador de l'artista faller Vicente LLácer, on tota la comissió (des de l'anonimat de les llanternes) presta suport al missatge del solista i dels sis personatges que li fan comparsa. La part coreogràfica ens avença la metamorfosi del protagonista i expressa la seua voluntat per poder arribar a ser allò que tant admira i la convenció i la festa li neguen. El desenllaç mostra l'alliberament definitiu dels/ de les protagonistes (les unes llegeixen Kafka, les altres *Ajoblanco*). Abillades de fallera, ara són les ames del corral i solquen les aigües de l'Albufera aguantant el xaparró de les crítiques que els puguen caure.

Què bo ser un freak! Producciones la Hormiga- Falla Na Jordana, 2007.

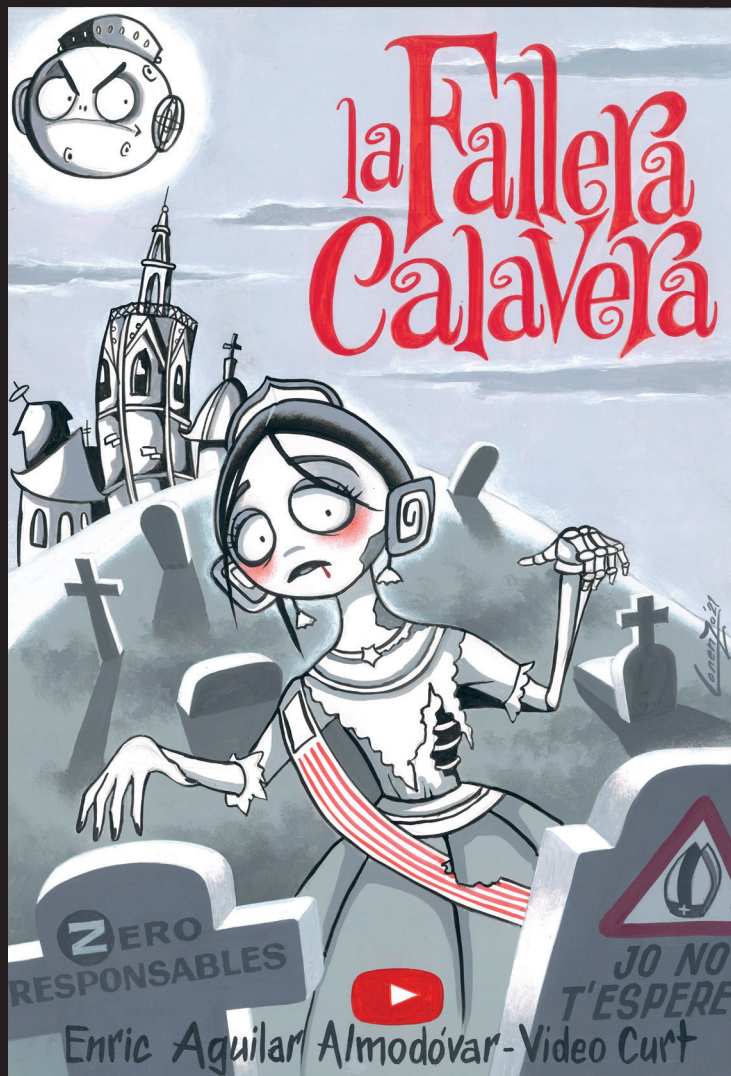
Comentari: El clip amb prop de 19.000 visites en Youtube, va ser exhibit durant la setmana fallera a peu de cadafal, tot i complementant una escena de la falla ideada per Moisés Alarcón, en la qual un estilitzat i enorme *ninot* de Dorian Gay contemplava un llenç que copsava la seua ànima femenina. El conjunt reportà a la comissió el premi “Arc Iris” que atorga el col·lectiu Lambda i el vídeo fou aclamat pel col·lectiu LGTBIQ+. A diferència d’allò que va ocórrer vint-i-tres anys abans amb el clip original als EUA, que va ser censurat per la MTW per les seues connotacions gay, la paròdia va tindre bona acollida entre el món faller. A més, l’èxit assolit per la difusió del *clip* a través de les xàrcies des del moment en què va ser penjat, motivà el canvi del lema de la falla pocs dies abans de la *plantà* (“I Want to Break Freak”). El propi Lluís FERNÁNDEZ (2011) indirectament fa referència al clip en considerar-lo hereu de la contundent imatge del friquisme pop valencià que va constituir *La fallera mecànica*. Què bo ser un *freak*! suposà a més l’inici d’una trilogia de paròdies audiovisuals i falleres produïdes per Na Jordana a partir d’altres cèlebres temes discogràfics: *En les Falles* [2008 (crítica a la utilització de la festa per a la promoció personal i rèplica de la cançó “In the Navy”, de Village People)] o *Pa tu, pa mi, pa ella* [2013 (recreació lliure de “I Gotta Feeling” de The Black Eyed Peas, plena de referents cinematogràfics, que convidava el veïnat a socialitzar-se, fer festa i conviure junt a la comissió al voltant d’una paella: <https://youtu.be/VpMwxvvKr0Q>)]. També fora del registre del vídeo musical, la comissió del Carme va difondre a través de llocs web *Paisatge suculent* (2013), un recital poètic filmat a l’Albufera sobre un romanç de Josep Alarte (<https://youtu.be/Gl4SbgkjeOkn>) o

Tirant online [<https://youtu.be/RDDCFdFIU6s> (2020), recreació ficcionalitzada de les sessions infantils d’animació lectora del “Tirant de lletra” en temps de la Covid, és a dir, d’una de les activitats més reeixides del programa d’intervenció cultural de Na Jordana.

Altres comissions falleres també van aprofitar el poder de difusió de les xàrcies socials per posar en circulació audiovisuals satírics i crítics amb el propi món faller. Així el 2005 la falla Arrancapins va realitzar i difondre a través de Youtube el vídeo *Fallera d’or: ciutat de fallerisme* (<https://youtu.be/MagEJ0IJ8TQ>), una paròdia de l’espot publicitari del patètic complexe d’oci castellonenc, ara trasbalsat al microcosmos faller.

Paròdia fallera del film *Esmorzar amb diamants* en el clip *Pa tu, pa mi, pa ella*. Proyecto Simbiosis-Falla Na Jordana, 2013.

La fallera calavera Enric Aguilar Almodóvar

VÍDEO CURT. ANIMACIÓ. FANTASIA. SÀTIRA. COLOR. 1'.

GUIÓ: Enric Aguilar Almodóvar; MÚS: Danny Elfman, José Padilla;

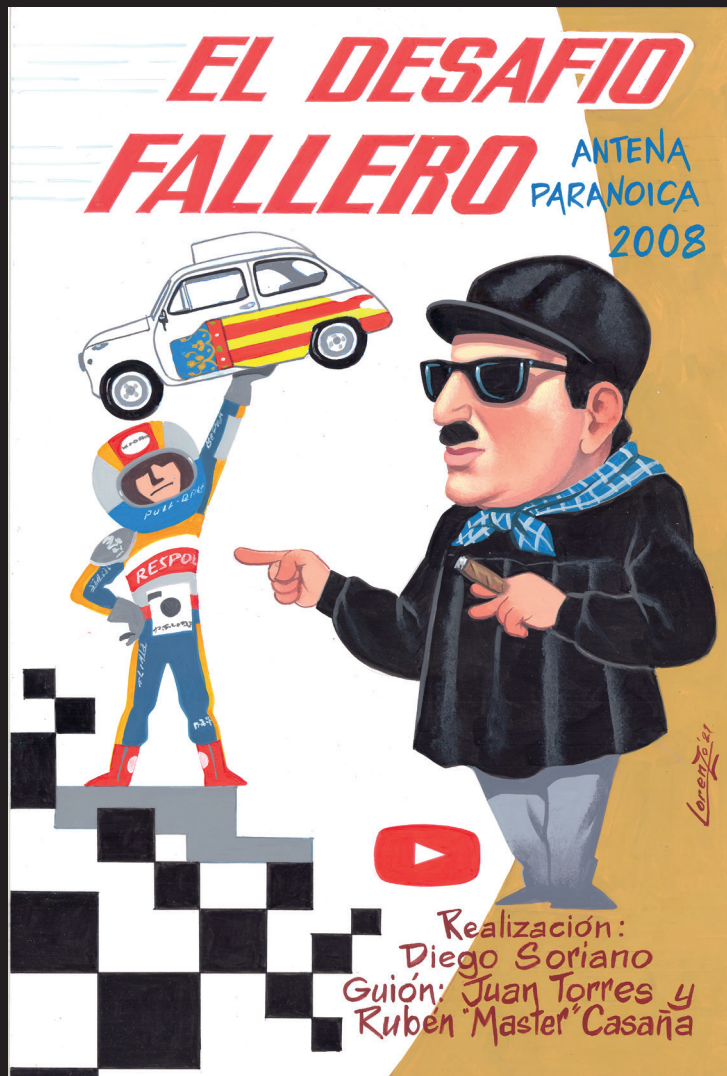
AGRAÏMENTS: Josep Aguilar, Santiago Bonnin; Ignasi Grau.

Sinopsi: Després de morir en una *mascletà* a causa d'un error de seguretat, una fallera torna a la vida convertida en zombi clamant venjança. Només hi ha una manera de calmar la seua ira apocalíptica: cuinar-li una bona paella.

Comentari: Aquest curt d'animació d'un minut de durada és el treball d'un universitari de comunicació audiovisual que, temps després esdevindrà, guionista i impulsor d'una baralla en valencià de 102 cartes inspirades en costums i personatges zombis valencians i que aviat es convertirà en un dels jocs de taula més populars en el mercat nacional del JDR. El curtmetratge, marcat per l'estètica neogòtica de Tim Burton, segueix la tècnica de la *stop motion* o animació en volum i esdevé un homenatge al poble valencià que reivindica. El film

està realitzat a partir d'una nina de fallera prou *coenta* i abillada a l'ús tradicional d'aquelles que es venen en les botigues de *souvenirs* degudament retocada amb plastilina i recrea una atmosfera lúgubre i de malson per mitjà d'una complexa interacció entre el llum i la foscor per trobar-se atrapada la protagonista entre dos mons irreconciliables. Desenvolupa a més una trama empeltada de crítica i sàtira social inspirada en la tragèdia de l'accident de les víctimes de Metrovalencia i les temptatives per part de l'administració autonòmica i local a ocultar la indignació dels damnificats amb l'organització i celebració de grans fastos com la visita del Papa Benet XIII o la Fórmula 1 per distreure l'atenció general (LLET I VI: 2021). La reacció de les institucions locals haguera sigut la mateixa si la víctima d'una mort ocasionada per negligència en mig d'una celebració multitudinària de caire festiu haguera sigut una fallera?

El desafío fallero

Antena Paranoica, 2008.

VÍDEO CURT, COLOR.

GUIÓ: Juan Torres; Rubén "Máster" Casaña. INT: Luis Ponce; Juan Torres; Javier Moya; Nacho Roca; Rocío Crespo; Diego Soriano; Fran Sánchez.

Sinopsi: Aquest curt és un producte audiovisual del servei d'extensió de la ràdio i televisió de la Universitat Politècnica de València i naix com a complement d'un programa radiofònic molt gamberro i bastit amb tocs d'humor, que agombolava els fanàtics de les pel·lícules 'bizarres' i les crítiques socials sense fonament moderades per alguna persona amb dos dits de front, a la qual els i les participants tractaven de confondre fent-li suar la gota grossa. Realitzat per alumnes, joves actors i ociosos de la vida, Antena Paranoica era un programa de ràdio i televisió que fregava el despropòsit i es va emetre fins al 2009. El *desafío fallero* copsa la febra de la Fòrmula 1 i del GP de València. En a penes un vídeo que no aplega als 10 minuts, es relata tot el procés de creació de la primera escuderia 100% valenciana per tal de competir al Gran Premi d'Europa. Fins el pilot és típicament valencià: Vicente... Alonso. Llauradors, fallers i falleres, coets i orxates no poden faltar en aquesta paròdia, que va ser penjada al servidor Youtube el mateix cap de setmana que el campionat, és a dir, el 23 i 24 d'agost de 2008.

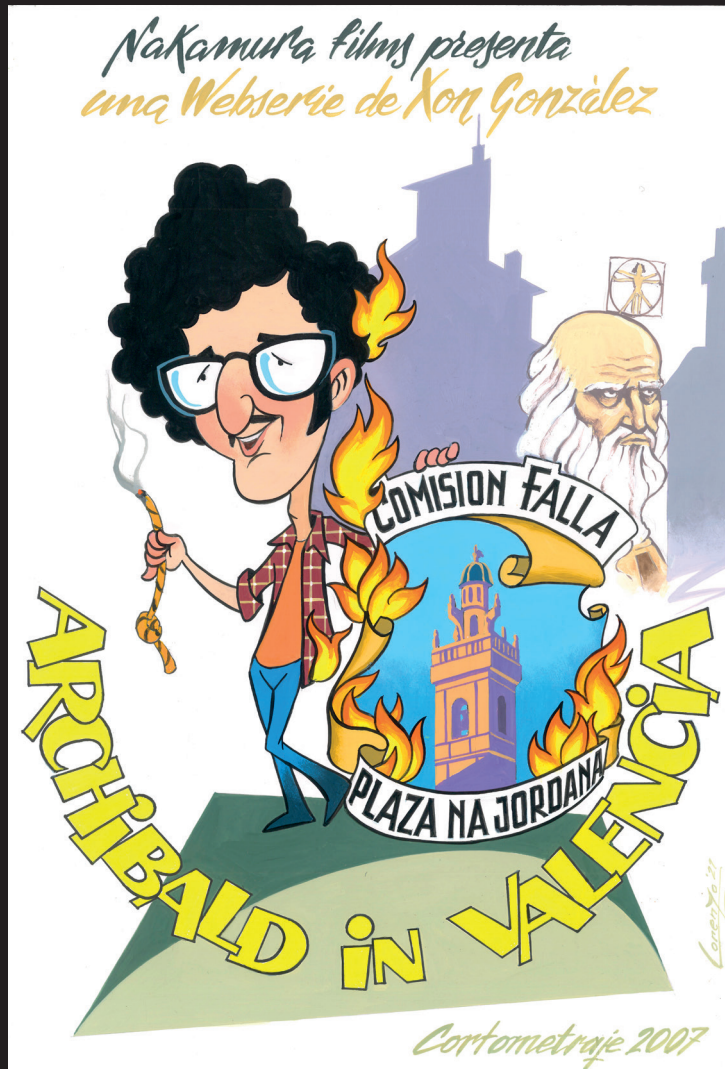
Comentari: El vídeo és un testimoni del seu temps i esdevé una crítica ferotge de l'ambició política associada a l'ambició fallera en

temps d'excessos, fastuositat, grans esdeveniments i corrupteles. Cal no oblidar que simultàniament a la Copa Amèrica o la Fórmula 1, constructors i empresaris valencians vinculats al món faller fundaven comissions des del no res i sufragaven falles mastodòntiques i supermilionàries per urbanitzar zones de l'extraradi i alhora projectar-se socialment. D'ahí la trama. En un casal de falla i després d'un assaig de *play-backs*, un visceral president de falla, que respon a l'arquetip d'ogre graciós o truà pintoresc i ruc, canalitza el seu sentiment festívol com un trampolí perfecte envers allò que realment li obsessiona: la fama i el poder. La Copa Amèrica ha deixat d'organitzar-se al cap i casal i l'única manera de projectar-se és la Fórmula 1. A tal efecte insta a treballar de valent la seua executiva per posar els seus rudimentaris coneixements fallers i lingüístics amb la finalitat de crear una nova escuderia que agombole tots els tòpics de la festa. Un artista faller la dissenyarà, emprant un sistema de propulsió per mitjà de coets, un pilot valencianíssim la tripularà i una cutrecampanya de *markeating* (on a l'estil d'Eccleston el president de falla es fa acompanyar de falleres-florer), propiciarà no únicament l'admissió de la nova escuderia en el *rallye* (quan ja ha conclòs el termini d'inscripció), sinó també el seu triomf, que esdevindrà tota una fita entre el món faller, amb gentades de falleres i fallers celebrant als acords de l'Himne Regional no només el triomf del *Desafío fallero*, sinó també del més sublimes valors en què es fonamenten els sentiments fallers. Altres *hits* de Youtube impulsats pel mateix canal televisiu de la UPV van ser: *El tio Masclet* [<https://youtu.be/HcYKRzy92Hk> (2007)], personatge de ficció creat pel premiat cineasta d'animació i realitzador Sam Ortí, que va sembrar la polèmica amb la seua visió crítica i còmica sobre la conducta prepotent dels fallers davant la prohibició dels trons de bac (es va fer cèlebre l'onomatopeia "Ppppeim") o dels

problemes veïnals (els llums de Sueca-Literat Azorín, per exemple) [À PUNT DIRECTE (S/D)], *Front faller* [<https://youtu.be/kRJdXKbCSTc> (2008)], el vídeo promocional d'un partit polític fundat pel personatge anterior que apel·la a la unitat i cohesió fallera per a conquerir el territori espanyol amb traques, coets i paelles: "la hora de ampliar nuestras tierras ha llegado. Falleros, luchad. Vota Front Faller. Por una España en Fallas. Por una España en llamas" o el *Xéque-xéque* [<https://youtu.be/MagEJ0IJ8TQ> (2008)], paròdia en clau fallera del clip del tema eurovisiu de Roberto Chiquilicuatre i amb una crítica que associa els dispendis i la corrupció del Govern municipal i autonòmic valencians amb la idiosincràsia fallera.

Nene Weno: *Tio Masclet* (<http://prosopopeyadivagante.blogspot.com/2010/03/tio-masclet.html>)

“Antes de la noche del Fuck” **/Archibald in Valencia** Xon González

WEBSÈRIE (EPISODI). CURT. COMÈDIA. 5'-8'. Episodi 9.

Películas de Nakamura. Espanya, 2012.

GUIÓ: Xon González; Patrícia Pardo; FOTOGR: Gabriel Guerra; INT: Xoxe Giménez; Xavo Giménez; María Juan; Pepa Sarrió; Juli Disla; Julià M. Pastor; Guillem Borrego.

Sinopsi: Archibald, un jove de Boston s'enamorà en i de València en el seu període d'Erasmus. Ara, llicenciat en Història i Art, torna a la ciutat per a realitzar un documental. Esta sèrie de 10 capítols és la història de com fracassa en l'intent, o no, segons amb quines ulleres se'n mire. En concret l'episodi 9 d'esta sèrie d'humor està ambientat en Falles. El protagonista amb ajuda d'una càmera recorre els carrers de València en plena festa fallera. Desconeixedor de la fòbia anticatalanista llueix sota el brúsó una samarreta amb el logo “I Love Catalunya” que acaba per ocasionar-li no pocs problemes. Impregnat de l'esperit faller, comença a llençar *masclots* per la demarcació de Na Jordana sense prendre cap tipus de precaucions amb els vianants. Mentre es troben plantant la

falla li furta a un xiquet una metxa amb què encén un petard que llança dins l'entorn del cadafal, que es troba en procés de construcció. El pirotècnic ja hi ha preparat el castell de la *Nit de l'Alba* i, per efecte del petard, la falla es bota foc abans de plantar-se. Els fallers i les falleres ploren desconsolats al casal i la policia tracta d'identificar el vándal amb el retrat robot que en fa el xiquet a qui l'han furtat la metxa. Tothom pensa que es tracta d'un atemptat terrorista, però un component de Na Jordana ho desmenteix. En fer-se públic per televisió el retrat robot d'Archibald un grup de fallers l'identifica passejant tranquil·lament per les immediacions i enfurismats tracten d'agredir-lo, fins que és atrapat per la policia. El curt, plantejat a manera de *flaix-back*, s'inicia a la Ciutat de la Justícia, on els amics del *gringo*, en companyia d'un advocat, li comuniquen que està resultant ben difícil traure'l de tots els plets en què es clava.

Comentari: El *flaix-back* inicial recull el testimoni d'un amic valencià del protagonista, un progre, perplex amb la idiosincràsia de la pròpia festa, que fuig del bullici de la ciutat durant els dies de Falles. La ciutat es troba envaïda per la voràgine incontrolable dels coets, una passió desenfrenada per la qual el protagonista (poruc en un principi al costum) se'n deixarà portar. Un fragment sobre el reportatge documental que l'ex-erasmus està filmant trasllada l'acció als diversos punts àlgids de celebració de la festa, com ara la plaça de l'Ajuntament, on se celebra la *mascletà* en una època tèrbia de protestes dels col·lectius ciutadans davant de la balconada

de l'Ajuntament, presidida per Rita Barberà, o a l'Exposició del Ninot. La gastronomia associada a la festa es copsada per mitjà dels bunyols, que Archibald devora amb ànsia cremant-se el paladar. Novament recurrent al vídeo, l'americà explica en anglés el ritual de la *plantà* i de la *cremà* de les falles al davant del cadafal *Da Vinci*, de Manolo García per a la Falla de Na Jordana de 2011. De destacar és la banda sonora, una versió de "El tio Pep se'n va a Muro" cantada en anglés i en versió *country*.

***Paella Today!* César Sabater**

PEL·LÍCULA. LLARGMETRATGE. COMÈDIA. COLOR. 87'

Generalitat Valenciana , Naumaquia , Publips-Serviceplan. Espanya, 2017.

GUIÓ: César Sabater, Juanjo Moscardó; MÚS: Ramírez Exposure. FOTOGR: Gabriel Guerra. INT: Pablo Rivero, Olga Alamán, Pau Gregori, Alberto Jo Lee, Emilio Mencheta, Lolita, Brays Efe, Mamen García, David Amor, Chimo Bayo, Sole Giménez, Raúl Navarro, Carmen Alcayde, Pablo Carbonell.

Sinopsi: *Paella Today!* és la història de dos amics enfrontats per una xica. Un peculiar, culinari i tòrrid triangle amorós amb la paella de fons en el qual els dos protagonistes masculins, Pep i Vicent, desitjaren i lluitaran per Lola, la xica perfecta. No obstant això, ella té un defecte: no pot ser de ningú. Entre anades i vingudes, els dos amics se submergeixen en un vendaval emocional que trastocarà les seues vides fins que els tres acaben en un triangle amorós que farà saltar tot per l'aire. Una història de poliamor com a excusa per a parlar de valors com són la llibertat, l'amor, el respecte, la tolerància i la integració. Un mes més tard i amb cadascun dels protagonistes per un camí diferent, un concurs de paelles esdevindrà l'oportunitat perquè els tres es reconcilien, encara que Lola

arriba amb una notícia que deixa els ex-amics fora de joc. A la “bona nova” s’uneix el patidor pare de Lola, de malnom “El Socarrat”, un prestigiós mestre paeller que acaba per posar al límit la situació, mentre Pep i Vicent es juguen el seu orgull (i alguna cosa més) en el concurs. Mentrestant, Dolores, la mare de Lola, una madrilenya que sol estiuejar a València, irromp en escena per a complicar la situació amb el seu caràcter irresistible i irreverent. També Jimmy, un personatge d’origen xinés i especialista arrosser, desafia a tots tant en el concurs de paelles, com en el joc del *truc*.

Comentari: La pel·lícula seguint el filó de *Ocho apellidos vascos* o *Ocho apellidos catalanes* planteja a partir de tots els tòpics possibles una comèdia regionalista molt pròxima al sainet on abunda el traç gruix i l’humor xaró, a través del qual es plasma l’ambient de la ciutat, les seues gents, els seus costums i els llocs més recognoscibles, no simplement com a contenidors del relat, sinó acompanyant i aixoplugant els personatges i les situacions més convencionals i estereotipades. Entre expressions oriündes i frases fetes, trobem visites guiades als monuments més icònics i l’inevitable concurs de paelles, amb les múltiples discussions sobre què és una autèntica paella i què és un arròs amb coses, eix d’una de les seues trames paral·leles, aquella centrada en Vicent i la seua rivalitat amb Jimmy, l’emprenedor xinés que regenta una parada de menjars preparats al Mercat Central i que vencerà al fals guia turístic valencià en tot allò relacionat amb els usos i costums locals siguen gastronòmics o siguen lúdics (partida de *truc* recreada a l’estil d’una timba al Casal de Na Jordana), desdramatitzant

les ortodòxies. L’Ofrena de flors associada a la festa fallera també és abordada en el marc dels gastats clixés localistes. Se’ns mostra com un acte identitari de tot el poble valencià en el qual, vestits a l’ús tradicional (malgrat no existir cap referència de la vinculació dels personatges amb el món faller), participen la protagonista i el seu bebé juntament amb els avis. Un acte social, exhibicionista i extenuant per damunt de tota connotació religiosa, que serveix de base per recrear una escena pròpia del repertori iconogràfic de les falles: la fallera amb els biomarcadors musculars i inflamatoris alterats que, esquifida, necessita alleujar-se i hidratar-se.

Foto: Antonio Cortés

BIBLIOGRAFIA

I LLOCS WEB CONSULTATS

À PUNT DIRECTE (S/D): "Samuel Ortí: el creador del 'Tio Masclet'": https://www.apuntmedia.es/programes/a-punt-directe/clips/samuel-orti-creador-tio-masclet_134_1297480.html

(S/D) "Sales Ferri és la Superfallera" <https://youtu.be/hyCtnCFihJA>

ÁLVAREZ, Carlos Luis (1966): "Infanta Isabel: 'Pecados conyugales'". *ABC*, Madrid. 12/04/1966, pàg. 87.

ARCE MARTÍNEZ, José Miguel (2020): "El arte hecho fotograma. Vicente Lorenzo: carteles de cine y cartelista de cine". *Lorenzo. Carteles No R.E.A. Sí*. València. Vicente Lorenzo Díaz.

ARNAU ROSSELLÓ, Roberto (2018): "La fallera mecánica". *Diccionario del audiovisual valenciano*: <http://diccionarioaudiovisualvalenciano.com/wp-content/uploads/2018/08/la-fallera-mecanica.pdf>

ASOCIACIÓN CULTURAL AJOBLANCO (2018): "Ajoblanco. Primera época (octubre, 1974- mayo, 1980) <https://www.ajoblanco.org/historico/primera-epoca>

ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS (2002): *L'indult del foc. Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del museu faller. Volum I (1934-1992)*. València. Ajuntament de València. Delegació de Festes, pàgs. 138-139.

BENET, Vicente J (2019): *Lectures du genre: Retorno de las cupletistas. Fantasías del pasado sublimado en el cine español de los años cincuenta* (PDF). Castelló. Universitat Jaume I. https://lecturesdugenrefr.files.wordpress.com/2019/03/6.benet_r11.pdf

BLASCO, Ricard (1981): *Introducció a la història del cine valencià*. València. Ajuntament de València, pàg.18.

BORREGO, Vicent (1990): "Fallas con cine, cine con fallas" (suplement). Els col·leccionables de El Casal, núm.1. *El Casal*. València, març, 1990. pàgs. 18-19.

(1995): "Cel-luloide i borumballes. Consideracions semiòtiques, sociològiques i

estètiques sobre el cinema a través de l'imaginari col·lectiu faller. 1900-1936". *Barrejat de cinema amb falles (papers d'investigació)*. València. Fundació Ausiàs March-Generalitat Valenciana, pàgs.25-59.

- (2018) "Pioneres i llibertàries: Pepa Samper Bono (1907-1999)". *Na Jordana, refugi de llibertat*. València. Llibret Falla Na Jordana, pàgs. 118-207.

CARRIÓN, Marta (2014). *Por un cine patrio: Cultura cinematográfica y nacionalismo español (1926-1936)*. Universitat de València.

CUBANA, LA (S/D): <https://www.lacubana.es/es/televisio/teresina-s-a/>

DDAA (S/D) : *Diccionario audiovisual valenciano*:

<http://diccionarioaudiovisualvalenciano.com/wp-content/uploads/2018/08/nit-dalbaes.pdf>
<http://diccionarioaudiovisualvalenciano.com/wp-content/uploads/2018/08/mientras-arden-las-fallas.pdf>
<http://diccionarioaudiovisualvalenciano.com/voz/la-ultima-falla/>

(2007): *Berlanga: fallas de celuloide*. València. Asociación Cultural Falla Mossén Sorell Corona, Ayuntamiento de Valencia (Delegación de Cultura).

(2016): *Lorenzo, traços, esbossos i cartells. Catalèg exposició Museu Faller de València*. Juliol-desembre, 2016. València. Ajuntament de València. Regidoria de Patrimoni Cultural i Recursos Culturals.

DOMÍNGUEZ, Moisés (2014): "El cine con fallas merece el 'anti Óscar'". *Levante-EMV*, València, 22-11-2014: <https://www.levante-emv.com/fallas/2014/11/22/cine-fallas-merece-anti-oscar-12668642.html>

EUROPA PRESS (2007): "Superfallera, una heroína local en Youtube". *Levante-EMV*. València, 17-03-2007: <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2007/03/17/superfallera-heroína-local-youtube-13601210.html>

FERNÁNDEZ, Lluís (2011): *Los friquis. Elogio de la caspa ¡De Marcel Duchamp a Belén Esteban!*. València. EOC editorial, pàgs. 42-49.

GARCÍA, S (2007): "Superfallera arrasa en la red". *20 minutos*, València, 4/10/2017. <https://www.20minutos.es/noticia/286056/0/superfallera/heroína/alcaldesa/>

GARCÍA BERLANGA, Luis (1987): "La plaza Na Jordana". *LLibret Falla Na Jordana*. València. Associació Cultural Fallera Na Jordana, pàg. 48.

(1992): "Historia de una teta". *De fallas*, núm.1. València. Associació Cultural Fallera Na Jordana.

(1997): *Discurso sesión investidura como Doctor Honoris Causa por la Universidad Politécnica de Valencia*. 2/10/1997. València, UPV. <https://www.upv.es/organizacion/la-institucion/honoris-causa/luis-garcia-berlanga/discurso-es.html>.

GELROMI (1925): *El Pueblo*, 05/11/1925. València.

GUBERN, Roman (1994): *El cine de Benito Perojo*. Filmoteca Española. Madrid, 1994, pàgs.328-337.

HERNÁNDEZ MARTÍ, Gil-Manuel (1995): "Les falles del glamour". *Barrejat de cinema amb falles (papers d'investigació)*. València. Fundació Ausiàs March-Generalitat Valenciana, pàgs.61-71.

HEREDERO, Carlos F (1993): *Las huellas del tiempo. Cine español (1951-1961)*. València. Filmoteca Española, Filmoteca de la Generalitat Valenciana.

LABASTIDA, Mikel (2014): "Las fallas no pasan el casting". *Las Provincias*, València, 18/03/2014. <https://www.lasprovincias.es/v/20140317/culturas/fallas-pasan-casting-20140317.html>

LAHOZ, Nacho (1995): "El cinema i les falles". *Barrejat de cinema amb falles (papers d'investigació)*. València. Fundació Ausiàs March-Generalitat Valenciana, pàgs. 7-18. .

L.G. BERLANGA

1921-2021

BERLANGA
REV. 2021

GENERALITAT
VALENCIANA

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA
REGIDORIA DE CULTURA I FESTES

FESTES DE
VALÈNCIA

DIPUTACIÓ DE
VALÈNCIA

Cadre a color amb els logotips